

ІНСТИТУТ ПРОБЛЕМ ВИХОВАННЯ НАПН УКРАЇНИ

НАКАЗНИЙ МИКОЛА ОЛЕКСІЙОВИЧ

УДК 377.36:37.046

**ТЕОРІЯ І ПРАКТИКА ПРОЕКТУВАННЯ ДІЯЛЬНОСТІ
ДИТЯЧОГО ЗАКЛАДУ ОЗДОРОВЛЕННЯ ТА ВІДПОЧИНКУ**

13.00.07 - теорія і методика виховання

**Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня
доктора педагогічних наук**

Київ-2011

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана в Інституті педагогічної освіти і освіти дорослих НАПН України.

Науковий консультант: доктор педагогічних наук, професор, член-кореспондент НАПН України Сисосєва Світлана Олександрівна, Київський університет імені Бориса Грінченка, завідувач науково-дослідної лабораторії освітології.

Офіційні опоненти: доктор педагогічних наук, професор Коберник Олександр Миколайович, Інститут природничо-математичної та технологічної освіти Уманського державного університету імені Павла Тичини, директор;

доктор педагогічних наук Биковська Олена Володимирівна, Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова, професор кафедри теорії і методики професійної підготовки;

доктор педагогічних наук, доцент Безкоровайна Ольга Володимирівна, Рівненський державний гуманітарний університет, доцент кафедри теорії і методики виховання.

Захист дисертації відбудеться "01" березня 2011 р. о 14 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 26.454.01 в Інституті проблем виховання НАПН України за адресою: 04060 м. Київ, вул. М. Берлінського, 9.

З дисертацією можна ознайомитися у науковій частині Інституту проблем виховання НАПН України (04060, м. Київ, вул. М. Берлінського, 9).

Автореферат розіслано 27 січня 2011 р.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради

Ж. В. Петрочко

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність і доцільність дослідження. Проблема оздоровлення та відпочинку дітей безпосередньо пов'язана з проблемою збереження здоров'я української нації. У цьому зв'язку мусимо констатувати, що процес модернізації системи оздоровлення та відпочинку дітей і підлітків сьогодні переживає значні труднощі. Структурна та інституційна криза в Українській державі, значне скорочення витрат на соціальні потреби, відсутність стратегії реформування системи літнього оздоровлення, декларативність багатьох положень нормативних документів, які регламентують діяльність дитячого закладу оздоровлення та відпочинку, - усі ці чинники гальмували і сьогодні ускладнюють вирішення проблем фізичного, духовного, культурного та морального розвитку підростаючого покоління.

Організація діяльності дитячих закладів оздоровлення та відпочинку ґрунтується на положеннях Конституції України (1996), Сімейному кодексі України (2002), законах України "Про охорону дитинства" (2001), "Про Загальнодержавну програму "Національний план дій щодо реалізації Конвенції ООН про права дитини до 2016 року" (2009), "Про позашкільну освіту" (2000). Основні засади державної політики у сфері оздоровлення та відпочинку дітей, повноваження органів виконавчої влади і органів місцевого самоврядування, організаційні, правові, фінансові засади діяльності дитячих закладів оздоровлення та відпочинку викладено у Законі України "Про оздоровлення та відпочинок дітей" (2008).

Аналіз практичної діяльності дитячих закладів оздоровлення та відпочинку виявив ряд суперечностей зовнішнього і внутрішнього характеру, що уповільнюють процеси організації відпочинку та оздоровлення дітей і підлітків.

Суперечності зовнішнього характеру між:

- скороченням мережі стаціонарних дитячих закладів оздоровлення та відпочинку за відсутності бюджетних коштів та необхідністю збільшення або хоча б утримання на тому ж рівні різного типу стаціонарних дитячих закладів оздоровлення та відпочинку;
 - зменшенням контингенту дітей і підлітків, які відпочивають в умовах стаціонарних дитячих закладів, та збільшенням контингенту дітей і підлітків, яких залучають до відпочинку та оздоровлення в загальноосвітніх чи позашкільних закладах з денним перебуванням;
 - реальною можливістю забезпечення відпочинку та оздоровлення дітей і підлітків віком лише від 7 до 15 років та необхідністю розширення вікового діапазону відпочинку та оздоровлення підлітків від 16 до 18 років в умовах дитячих закладах;
 - необхідністю оздоровлення та відпочинку дитини протягом тривалого часу (декількох змін) та рішенням Правління Фонду соціального страхування з тимчасової втрати працездатності щодо виділення дитині за рахунок коштів Фонду лише однієї путівки на літній оздоровчий сезон.
- Суперечності внутрішнього характеру між:*
- збереженням традиційних вимог до функціонування піонерських таборів,

які існували ще в радянські часи, та розвитком нових підходів, форм і методів до оздоровлення та відпочинку в сучасній теорії та практиці виховання;

- наявною структурою, функціями та змістом діяльності дитячих закладів оздоровлення та відпочинку й необхідністю розробки єдиного структурно-функціонального підходу до їх діяльності;
- неузгодженістю форм відпочинку та оздоровлення дітей і ігдітків та необхідністю забезпечення їх цілісності в оздоровчо-виховному процесі.

Подолання означених суперечностей потребує розробки нових концептуальних підходів до організації діяльності дитячих закладів оздоровлення та відпочинку, заснованих на дослідженні виховного простору міжособистісних взаємовідносин, розв'язанні соціально-моральних задач, спрямованих на духовне зростання людини з "глибинним психозануренням", де вихователь представлений у контексті особисто орієнтованої парадигми освіти, а дитина - в силовому полі особистісно орієнтованої виховної технології (І. Д. Бех). В основу дослідження діяльності дитячого закладу оздоровлення та відпочинку також мають бути покладені здобутки педагогічної науки, зокрема з таких напрямів: формування морально-духовного розвитку особистості, виховання дітей та молоді в контексті розвитку громадянського суспільства (О. В. Сухомлинська); підтримка дитячої ініціативи та створення умов для самовираження особистості (О. В. Безпалько); основи педагогічної творчості (С. О. Сисоева) та психолого-педагогічного проектування виховного процесу (О. М. Коберник); основні положення концепції збереження здоров'я дітей (Н. Ф. Денисенко) та виховної роботи в літніх трудових об'єднаннях (В. М. Оржеховська); особливості позашкільної педагогіки (Т. І. Сущенко); теоретичні та методичні основи позашкільної (О. В. Биковська), екологічної (Г. П. Пустовіт) та еколого-натуралістичної (В. В. Вербицький) освіти; форми і методи взаємодії позашкільного закладу і сім'ї у підготовці батьків до виховної діяльності (В. Л. Антонішина); основні положення теорії особистісного самоствердження (О. В. Безкоровайна); особливості соціально-емоційного розвитку особистості (О. Л. Кононко).

Проблемам діяльності дитячого закладу постійно приділяється належна увага, зокрема таким її аспектам: соціально-педагогічні умови вдосконалення фізичного стану дітей у літньому оздоровчому таборі (Г. І. Шутка); формування у підлітків соціального досвіду в умовах дитячого оздоровчого центру (І. В. Старобудцева); унікальність соціальної ролі вожатого та визначення потенціалу його діяльності (Т. А. Ромм); ефективність методики формування дитячих колективів та особливості організації тимчасових дитячих колективів (І. І. Фрішман); підготовка професійної команди педагогів та зміцнення кадрового корпусу організаторів літнього відпочинку дітей і підлітків (А. А. Маслов); теорія і практика взаємодії в педагогічному колективі (М. М. Кисельов); технології організації роботи дитячого оздоровчого табору через систему та програмне забезпечення діяльності педагогів; теоретичні аспекти діяльності педагога-організатора літнього відпочинку, організація і проведення як типових виховних заходів, так і креативних (С. Я. Харченко,

Л. Ц. Ваховський, О. П. Песоцька, М. С. Кратіпов, В. О. Кратінова, І. В. Корсун, Н. Б. Ларіонова, О. О. Моїсеєва, Є. В. Надрага, Н. А. Сердюк, О. Л. Караман).

Окрім того, дослідники розглядали деякі особливості психолого-педагогічного супроводу діяльності дитячих оздоровчих таборів; забезпечення умов для соціального становлення особистості (М. П. Перепилиця, Л. С. Пундик); роль тимчасових дитячих об'єднань в оздоровчих таборах як засіб розвитку соціальних компетенцій дітей (В. В. Ковров); зміст діяльності психологічної служби (О. А. Нуртдінова, А. В. Шмаріна) та можливості соціальної реабілітації дитини в умовах дитячих оздоровчих таборів (З. І. Лаврентьєва); соціалізація дітей із сімей, які потребують особливої уваги (Т. П. Палій), та соціальна робота з дітьми, молоддю, різними категоріями сімей під час оздоровлення та відпочинку (К. Шендеровський, С. Тищенко, С. Бажеріна, Л. Крисов, І. Белова, Л. Пілявська, М. Вакаріна, С. Забава).

Особливу увагу дослідники сконцентрували на узагальненні накопиченого досвіду з проблем виховання та організації оздоровчо-виховного процесу в дитячих закладах оздоровлення та відпочинку, а саме: нормативно-правове забезпечення, організація відпочинку та оздоровлення дітей (О. В. Биковська, В. М. Горбинко, Ж. В. Петрочко, С. І. Вагнер, Т. М. Гулечко та ін.); роль і місце літнього відпочинку в системі виховання (М. М. Дубінка); особливості виховного процесу в дитячих оздоровчих закладах (Є. І. Коваленко, А. І. Конончук, І. М. Пінчук, В. М. Солова та ін.); організаційні проблеми відпочинку та оздоровлення дітей (М. Ф. Дік); технології соціально-педагогічної роботи (Р. Х. Вайнола); організація роботи із забезпечення охорони праці та безпеки життєдіяльності (В. Т. Шаціло); умови організації літніх оздоровчих таборів (Л. В. Тихенко, В. Г. Бабич, Т. М. Доценко); проектування літніх змін для дітей та молоді (Т. П. Пропійна); екологічна освіта і виховання в умовах еколого-оздоровчого табору (Л. Г. Дудорова, Н. В. Ніколенко); громадянська освіта в умовах дитячого оздоровчого табору (С. П. Маньков, А. Г. Щедрина, Є. В. Лисецька, О. М. Путинцева); виховання особистості в скаутській організації "Пласт" (Ю. М. Жданович, Л. В. Шелестова); теоретичні основи становлення сучасних дитячих оздоровчих центрів (Г. Ф. Чернишова); організація освітньо-виховного середовища в умовах дитячого оздоровчого табору (І. І. Галимзянова); вплив фестивального руху освітньо-оздоровчих таборів на молодіжну соціальну політику (З. І. Лаврентьєва); організація табору з денним перебуванням (Р. П. Зверева, Є. В. Лисецька, Г. Н. Зялик, С. М. Герасимова); дитячі служби в оздоровчих таборах (О. А. Степушенко, Є. В. Ушакова, Н. В. Пузанова); організація роботи зі старшокласниками (Є. А. Цурпал, А. В. Гонохіна, О. А. Степушенко, Є. В. Ушакова); психолого-педагогічне, методичне забезпечення функціонування дитячого літнього табору (О. Кондратюк); організація колективно-творчої справи; гра: як чинник розвитку особистості (С. В. Єлманова), спосіб упровадження засад співробітництва в структурі міжособистісних взаємин (О. В. Зарічна) та соціальної адаптації дітей (Н. М. Захарова), як необхідна умова оздоровчо-виховної діяльності дитячого закладу оздоровлення та відпочинку (О. А. Ласуков, А. П. Савченко). •

Водночас, у наукових дослідженнях бракує цілісного аналізу теорії і практики проектування діяльності дитячого закладу оздоровлення та відпочинку. Зокрема, поза увагою дослідників залишаються такі проблеми, як необхідність розробки концептуальних підходів до проектування діяльності дитячого закладу оздоровлення та відпочинку, обґрунтування технології та формування критеріїв ефективності діяльності дитячого закладу оздоровлення та відпочинку, визначення організаційно-педагогічних умов його функціонування.

З урахуванням соціальної значущості якісної організації літнього оздоровлення та відпочинку дітей і підлітків, недостатнього рівня теоретичної і практичної розробленості означеної проблеми та практичного її впровадження темою дисертаційного дослідження обрано: **"Теорія і практика проектування діяльності дитячого закладу оздоровлення та відпочинку"**.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційне дослідження виконано відповідно до тематичного плану наукових досліджень Інституту педагогічної освіти і освіти дорослих АПН України за темами "Теорія і методика проектування професійного навчання кваліфікованих робітників (ПК № 0104V069941); "Психолого-педагогічні основи особистісного підходу до впровадження педагогічних технологій у професійних закладах освіти" (ПК № 0102V000401). Тема дисертації затверджена вченою радою Інституту педагогічної освіти і освіти дорослих АПН України від 27 березня 2008 року (протокол № 4) та узгоджена на Раді з координації наукових досліджень у галузі педагогіки і психології АПН України 24 квітня 2008 року (протокол № 4).

Об'єкт дослідження: діяльність дитячого закладу оздоровлення та відпочинку.

Предмет дослідження: змістовно-технологічні компоненти проектування діяльності дитячого закладу оздоровлення та відпочинку.

Мета дослідження: на основі цілісного наукового аналізу теорії і практики діяльності дитячого закладу оздоровлення та відпочинку розробити й обґрунтувати концептуальні підходи до проектування діяльності дитячого закладу та виявити організаційно-педагогічні умови їх впровадження.

Концепція дослідження. Теорію і практику проектування діяльності дитячого закладу оздоровлення та відпочинку характеризує єдність трьох взаємопов'язаних компонентів: *виховного*, який відображає процес цілеспрямованого впливу на дитину з боку інших людей, формує певну систему особистих якостей, спрямованих на виховання в дитині позитивних звичок і подолання негативних; *оздоровчого*, який відображає процес фізичного вдосконалення та зміцнення здоров'я дітей шляхом комплексного розв'язання педагогічних, соціальних, медичних задач з урахуванням індивідуальних особливостей дитини в різні вікові періоди; *соціально-психологічного*, який відображає процес набуття дитиною соціального досвіду та дослідження закономірностей її психічного розвитку.

Дослідження діяльності дитячого закладу оздоровлення та відпочинку повинно здійснюватися на засадах системного, діяльнісного, особистісного, культурологічного, аксіологічного та синергетичного підходів.

Системний підхід дозволяє розкрити взаємозв'язки і взаємозалежність складників оздоровчо-виховної діяльності, виступає методологічним індикатором виявлення концептуальних підходів та організаційно-педагогічних умов проектування оздоровчо-виховної діяльності дитячого закладу та встановлення зв'язків між ними; уможливує розгляд діяльності дитячого закладу оздоровлення та відпочинку з позиції цілісності, взаємозбагачення і взаємозумовленості її змістових компонентів: виховного, оздоровчого та соціально-психологічного.

Діяльнісний підхід застосовано для розгляду суб'єктно-орієнтованої організації дитячого закладу оздоровлення та відпочинку та керування його діяльністю, що сприяє головним чином перебуванню його змістового наповнення, а відтак забезпечує цілісне поєднання оздоровлення та відпочинку.

Особистісний підхід дозволяє розкрити сукупність концептуальних положень, спрямованих на розуміння внутрішнього світу дитини, її вікових особливостей, закономірностей особистісного розвитку; створення необхідних умов для фізичного, психічного та морального здоров'я, а також формування відповідного ставлення до власного здоров'я та здоров'я оточуючих; врахування здібностей, обдарувань, індивідуально-психологічних мотивів та потреб дітей і підлітків.

Культурологічний підхід дає змогу осмислити закони соціалізації особистості в соціальній системі стосунків "сім'я - дитячий заклад оздоровлення та відпочинку"; з'ясувати зв'язок соціокультурного середовища із загальнокультурним фоном, вивчити його властивості, нарощувати виховні впливи в руслі взаємовпливу культури й педагогіки.

Аксіологічний підхід дозволяє розкрити положення про провідну роль особистісного розвитку в неперервному зростанні дитини, досягнення нею вершин розвитку; визначити орієнтацію особистості на обґрунтований вибір загальнолюдських, світоглядних, громадянських цінностей і якостей та їх зорієнтованість на особистісний рівень.

Синергетичний підхід уможливує розкриття ідеї самоствердження, пробудження власних сил та здібностей особистості, ініціювання індивідуальних шляхів розвитку; формування здорового способу життя дітей і підлітків, підготовку їх до активної професійної та громадської діяльності, визначення потреб особистості у творчій самореалізації та інтелектуальному, духовному і фізичному розвитку.

Загальна гіпотеза дослідження полягає в тому, що діяльність дитячого закладу оздоровлення та відпочинку набуває ефективності за умови, що вона здійснюється відповідно до науково обґрунтованих теоретичних і методичних засад, які розкривають зміст, оптимальні форми і методи оздоровчо-виховного процесу та організаційно-педагогічні умови, етапи проектування діяльності дитячого закладу оздоровлення та відпочинку, особливості прояву змістових

компонентів діяльності: оздоровчого, виховного та соціально-психологічного, спрямованих на особистісний розвиток дитини, її самоствердження та творчу самореалізацію.

Складниками загальної гіпотези слугують її *часткові гіпотези*.

Діяльність дитячого закладу оздоровлення та відпочинку набуває ефективності за таких умов:

- накопичений досвід вітчизняної та зарубіжної педагогічної теорії та практики з проблем діяльності дитячих закладів оздоровлення та відпочинку використовують для узагальнення та відтворення в сучасності кращих традицій минулого;
- концептуальні підходи до проектування діяльності дитячих закладів оздоровлення та відпочинку враховують вікові та індивідуальні особливості дітей і підлітків, а також час їх перебування в тимчасовому колективі;
- сучасні технології проектування діяльності дитячого закладу оздоровлення та відпочинку і їх впровадження забезпечують здоровий соціально-психологічний мікроклімат життєдіяльності в різновікових дитячих колективах; діти і підлітки набувають необхідних комунікативних навичок як під час спілкування з однолітками, так і з дорослими.

Відповідно до предмета, мети, гіпотез визначено основні **завдання дослідження**:

1. Проаналізувати стан дослідження проблеми оздоровлення та відпочинку дітей і підлітків у вітчизняній педагогічній теорії й практиці.

2. Здійснити аналіз зарубіжного досвіду діяльності дитячих закладів оздоровлення та відпочинку.

3. Охарактеризувати генезу системи оздоровлення та відпочинку дітей у ХХ столітті.

4. Проаналізувати та узагальнити нормативно-правове регулювання відпочинку та оздоровлення дітей в умовах функціонування дитячого закладу оздоровлення та відпочинку.

5. Розробити й обґрунтувати концепцію та технологію проектування діяльності дитячого закладу оздоровлення та відпочинку.

6. Виявити організаційно-педагогічні умови діяльності дитячого закладу оздоровлення та відпочинку.

7. Визначити критерії ефективності діяльності дитячого закладу оздоровлення та відпочинку.

8. Розробити методичні матеріали щодо проектування діяльності дитячого закладу оздоровлення та відпочинку.

Методологічну основу дослідження становлять: загальнофілософські принципи науковості, історизму, соціальної зумовленості та об'єктивності; загальнотеоретичні та методологічні принципи пізнання; концептуальні положення теорії творчості; основні положення системного, діяльнішого, особистісного, культурологічного, аксіологічного та синергетичного підходів як методологічного способу пізнання педагогічних фактів, процесів;

концептуальні положення психолого-педагогічної науки в процесі виховання дітей.

Теоретичну **основу** дослідження складають: концепції особистісно зорієнтованого виховання та виховної діяльності (І. Д. Бех); теорія виховання дітей у контексті розвитку громадянського суспільства, духовно-моральних цінностей особистості (О. В. Сухомлинська); основні положення та специфічні особливості педагогічного проектування (О. М. Кoberник, В. В. Докучаєва, О. В. Биковська, М. Г. Чобітько); методологія визначення принципів педагогічної проєктної діяльності (В. І. Бондар, К. Є. Богомаз, О. І. Дика, Л. М. Сорокіна, І. В. Соколова та ін.); концептуально-технологічні засади організації відпочинку (О. В. Биковська, В. М. Горбинко, Ж. В. Петрочко, СІ. Вагнер, Т. М. Гулечко, О. М. Денисюк, О. Г. Карпенко, Л. О. Кравчук, В. П. Мацулевич) та основні положення теорії збереження здоров'я підростаючого покоління (Н. Ф. Денисенко); концепції розвитку оздоровчо-виховного процесу (С. В. Тетерський, С. Г. Дехаль, С. С. Кузьмін, О. В. Єнін, П. М. Бичковський, Л. С. Полякова, С. В. Тітов) та його особливості (Є. І. Коваленко, А. І. Конончук, І. М. Пінчук, В. М. Солова, М. М. Дубінка); основні положення нормативно-правового регулювання оздоровлення та відпочинку дітей і підлітків (М. Ф. Дік, В. Т. Шацило); положення про організацію відпочинку та оздоровлення дітей та підлітків (Т. А. Ромм, І. І. Фрішман, А. А. Маслов, М. П. Перепелиця, Л. Є. Пундик, М. М. Кисельов, В. В. Ковров, О. А. Нуртдінова, А. В. Шмаріна); теорія запровадження накопиченого досвіду організації дитячого відпочинку (Т. П. Пропійна, Л. Г. Дудорова, С. П. Манько, З. І. Лаврентьєва, А. І. Сумнікова, Р. П. Зверева, Є. В. Лисенька, Г. Н. Зялик).

Теоретичну основу дослідження становлять закони України "Про освіту", "Про загальну середню освіту", Національна Комплексна програма пошуку навчання, розвитку та виховання дітей "Творча обдарованість" на період 2000-2012 років, Типове положення про дитячий заклад, інші нормативні документи.

Методи дослідження. Для перевірки гіпотези дослідження були застосовані адаптовані до мети такі методи дослідження:

теоретичні: історико-структурний - для обґрунтування періодів розвитку системи оздоровлення та відпочинку колишнього СРСР; хронологічний - для розгляду проблем оздоровлення та відпочинку в часовій послідовності; діахронний - для дослідження якісних змін оздоровчо-виховної системи в межах визначення історичних періодів розвитку піонерського руху; структурно-системний - для теоретичної розробки проблеми; термінологічний - для визначення базових понять дослідження; поршнйальний - для поглибленого аналізу архівних та літературних джерел з метою забезпечити достовірність одержаних результатів; прогностичний - для поширення висновків, здобутих у результаті аналізу використаних джерел; аналізу дисертаційних праць;

емпіричні: спостереження - для визначення стану проблеми в педагогічній теорії і практиці; анкетування дітей і підлітків, їх батьків і працівників - для визначення особистого ставлення вихованцю до дитячого закладу; тестування - для визначення рівня готовності дитини до оздоровлення та відпочинку в

умовах дитячого закладу; педагогічного експерименту - для перевірки критеріїв ефективності діяльності дитячого оздоровчого закладу та їх показників;

статистичні: для проведення якісного та кількісного аналізу результатів педагогічного експерименту.

Експериментальну базу дослідження становили дитячі заклади оздоровлення та дитячі заклади відпочинку Київської, Одеської, Донецької, Запорізької та Дніпропетровської областей: дитячий оздоровчий табір ім. В. Дубініна профспілкової організації працівників освіти і науки Жовтневого району м. Дніпропетровська, дитячий оздоровчий табір "Зоряний" профспілкового комітету КБ "Південний", дитячий оздоровчий табір "Орлятко" ВО „Південне машинобудівне підприємство", дитячий оздоровчий комплекс "Держинець" ДМК ім. Ф. Держинського; дитячий оздоровчий центр "Райдужний" ВАТ „ММК імені Ілліча"; позаміський заклад оздоровлення та відпочинку "Кабельник" ТОВ "ЛАДА-КАМИС"; табір з денним перебуванням, тимчасово утворений при загальноосвітній школі № 15 м. Запоріжжя; табір з денним перебуванням, тимчасово утворений при ліцеї нових інформаційних технологій № 2 м. Дніпродзержинська Дніпропетровської області та табір з денним перебуванням, тимчасово утворений при Києво-Печерському ліцеї № 171 "Лідер" м. Києва.

Усього до процесу дослідження було залучено понад 2624 респондентів, серед яких 2465 вихованців дитячих закладів оздоровлення та відпочинку, 159 - працівники дитячих закладів оздоровлення та відпочинку.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що *вперше*: визначено історичні періоди розвитку системи оздоровлення та відпочинку дітей і підлітків; проаналізовано динаміку змін в організації діяльності дитячих закладів з 20 до 90-х років ХХ століття; схарактеризовано мережу дитячих закладів оздоровлення та відпочинку, правові засади оздоровлення та відпочинку дітей і підлітків в Україні *на кожному історичному періоді*; розроблено й обґрунтовано концепцію та технологію проектування діяльності дитячого закладу оздоровлення та відпочинку; виявлено організаційно-педагогічні умови діяльності сучасного дитячого закладу оздоровлення та відпочинку; визначено етапи проектування (організаційний, основний), критерії ефективності (дофункціональний, функціональний) діяльності дитячого закладу оздоровлення та відпочинку;

удосконалено форми і методи діяльності дитячого закладу оздоровлення та відпочинку;

подальшого розвитку набули: змістові характеристики напрямів виховання дітей і підлітків в умовах функціонування дитячого закладу оздоровлення та відпочинку; чинники впливу дитячого закладу оздоровлення та відпочинку на розвиток особистості.

Теоретичне значення дослідження полягає в тому, що *уточнено зміст* поняття "педагогічне проектування", під яким розуміється цілеспрямоване визначення і конструювання програми активної поетапної діяльності суб'єктів

оздоровчо-виховного процесу, *проаналізовано* систему дефініцій, які поглиблюють зміст основних концептуальних положень дослідження: "дитячий заклад оздоровлення та відпочинку", "оздоровчо-виховний процес", "змістові компоненти"; *визначено зміст* понять, які допомагають виявити організаційно-педагогічні умови діяльності дитячого закладу оздоровлення та відпочинку: "виховний компонент", "оздоровчий компонент", "соціально-психологічний компонент"; *обґрунтовано* історичні періоди розвитку системи оздоровлення та відпочинку дітей і підлітків; етапи проектування діяльності дитячого закладу оздоровлення та відпочинку, організаційно-педагогічні умови його функціонування.

Практичне значення одержаних результатів визначається тим, що розроблено і впроваджено *навчально-методичний комплекс* "Технологія проектування діяльності дитячого закладу оздоровлення та відпочинку в контексті здоров'язбережувальних технологій": *монографія* "Проектування діяльності дитячого закладу оздоровлення та відпочинку: теорія та технологія" для професійно-педагогічної підготовки молоді у вищих та середньо-спеціальних педагогічних навчальних закладах, інститутах післядипломної педагогічної освіти різного рівня акредитації; *навчальний посібник* "Проектування діяльності дитячого закладу оздоровлення та відпочинку: охорона праці та безпека життєдіяльності" для всіх категорій працівників дитячого закладу оздоровлення та відпочинку; *рекомендації* щодо організації діяльності в умовах функціонування дитячого закладу оздоровлення та відпочинку для студентів, викладачів і керівників педагогічної практики вищих навчальних закладів різного рівня акредитації; *зміст спецсемінірів* для директорів, старших вожатих, вихователів, керівників гуртків та спортивних секцій дитячих закладів оздоровлення та відпочинку; *зміст практикумів* для всіх категорій працівників дитячого закладу оздоровлення та відпочинку.

Упродовж усього періоду теоретико-експериментальної роботи автор дослідження особисто брав участь в апробації та практичній реалізації розроблених положень та рекомендацій, працюючи протягом двадцяти років директором дитячому оздоровчому комплексу "Держинець" Дніпровського металургійного комбінату ім. Ф. Держинського м. Дніпродзержинська Дніпропетровської області.

Результати роботи впроваджено почасті в Міністерстві України у справах сім'ї, молоді та спорту (довідка № 4.3/1224 від 08 лютого 2010 року); Федерації професійних спілок України (довідка № 05/01-27/2829 від 11 грудня 2009 року); Головному управлінні освіти і науки Дніпропетровської обласної державної адміністрації (довідка № 4638/1/5-09 від 19 листопада 2009 року); Управлінні у справах сім'ї, молоді та спорту Дніпропетровської обласної державної адміністрації (протокол № 7 від 23 жовтня 2009 року); Дніпропетровському обласному інституті післядипломної педагогічної освіти (довідка № 769 від 19 листопада 2009 року); управлінні освіти і науки Дніпродзержинської міської ради (довідка № 6 від 20 січня 2011 року); Дніпродзержинському державному технічному університеті (довідка

№ 104-02/02 від 20 січня 2011 року); дитячому закладі відпочинку при загальноосвітній школі № 15 м. Запоріжжя (довідка № 324-А від 29 грудня 2010 року); дитячому закладі відпочинку при ліцеї нових інформаційних технологій м. Дніпродзержинська Дніпропетровської області (довідка № 16 від 19 січня 2011 року); дитячому закладі відпочинку при Києво-Печерському ліцеї № 171 "Лідер" м. Києва (довідка № 8 від 13 січня 2011 року); дитячому закладі оздоровлення "Держинець" Дніпровського металургійного комбінату ім. Ф. Держинського м. Дніпродзержинська Дніпропетровської області (довідка № 01/479 від 28 грудня 2010 року); дитячому оздоровчому центрі "Райдужний" ВАТ "ММК імені Ілліча" Донецької області (довідка № 44 від 02 вересня 2009 року); дитячому закладі оздоровлення "Кабельник" ТОВ "Лада-Каміс" Одеської області (довідка № 17 від 25 вересня 2009 року); дитячому оздоровчому таборі "Орлятко" ВО "Південне машинобудівне підприємство" м. Дніпропетровська (довідка № 19 від 15 жовтня 2009 року); дитячий заклад "Зоряний" профспілкового комітету КБ "Південний" (довідка № 17 від 28 жовтня 2009 року) та дитячий заклад ім. В. Дубініна профспілкової організації працівників освіти і науки Жовтневого району м. Дніпропетровська (довідка № 14 від 05 листопада 2009 року).

Вірогідність результатів дослідження забезпечують методологічні обґрунтування ресурсів Інтернет, застосування методів, адекватних предмету, меті та завданням дослідження; достатня тривалість і статистично обґрунтовані результати дослідно-експериментальної роботи; об'єктивність критеріїв, оцінка кількісних і якісних показників експериментальних даних; позитивні результати їх упровадження в процес діяльності дитячого оздоровчого закладу.

До захисту пропонуються такі наукові положення:

- концептуальні підходи до проектування діяльності дитячого закладу оздоровлення та відпочинку ґрунтуються на системі базових дефініцій дослідження і враховують: мету; завдання; функції; принципи; зміст та форми діяльності дитячого закладу оздоровлення та відпочинку. Системна цілісність і процесуальна неперервність діяльності дитячого закладу оздоровлення та відпочинку вибудовується на основі таких етапів проектування: діагностичного, цілепокладання, прогностичного моделювання, конструювання, апробації, упровадження та оцінювання.
- технологія проектування діяльності дитячого закладу оздоровлення та відпочинку передбачає залучення таких змістових компонентів: виховний, який відображає напрями виховної діяльності в умовах функціонування дитячого закладу оздоровлення та відпочинку в контексті перспективного планування; оздоровчий, який визначає основні напрями оздоровлення дітей у процесі відпочинку: фізкультурно-оздоровчий, спортивно-масовий та туристсько-краєзнавчий; соціально-психологічний, який акцентує необхідність рівноправності стосунків між дітьми на основі сформованих навичок самоконтролю, саморегуляції та глибокого самоаналізу.
- організаційно-педагогічними умовами діяльності дитячого закладу оздоровлення та відпочинку є: взаємозв'язок напрямів виховної діяльності

в оздоровчо-зиховному процесі; доцільний добір форм і методів оздоровлення у процесі відпочинку; організація соціально-психологічної підтримки суб'єктів дитячого закладу оздоровлення та відпочинку.

- критеріями ефективності діяльності дитячого закладу оздоровлення та відпочинку є: дофункціональний (визначає рівень готовності дитячого закладу оздоровлення та відпочинку до початку його функціонування), функціональний (визначає рівень готовності дитячого закладу оздоровлення та відпочинку під час його функціонування). Означені критерії доцільно конкретизувати через систему їх показників, які розкривають зміст кожного критерію.

Апробація результатів дослідження. Основні положення і результати дослідження обговорено на 19 наукових і науково-методичних конференціях різних рівнів, зокрема:

міжнародних - "Самостійна навчальна робота студентів: соціологічний і психолого-педагогічний аспекти" (м. Дніпропетровськ, 2007 р.); "Психолого-педагогічні аспекти формування та розвитку майбутнього фахівця" (м. Миколаїв, 2008 р.); "**ТРАУ** уаеасеке іа^е-2008" (м. Прага, 2008 р.); "Духовна сфера в умовах глобальних цивілізаційних трансформацій" (м. Дніпропетровськ, 2008 р.); "Вища освіта України у контексті інтеграції до Європейського освітнього простору" (м. Київ, 2008 р.); "Управління в освіті" (м. Львів, 2009 р.); "Розвиток творчої особистості студента як суб'єкта професійної самоактуалізації: проблема, пошук, тенденції" (м. Донецьк, 2009 р.); Дванадцята міжнародна виставка навчальних закладів "Сучасна освіта в Україні - 2009" (м. Київ, 2009 р.); "Вища освіта України у контексті інтеграції до Європейського освітнього простору" (м. Київ, 2009 р.); "Сучасна освіта в Україні - 2009" (м. Київ, 2009 р.); "Професіоналізм педагога в контексті Європейського вибору України" (м. Ялта, 2009 р.); "Наукова еліта як соціально-економічний фактор розвитку держав в умовах глобалізації" (м. Київ, 2010 р.); "Сучасна освіта в Україні - 2011" (м. Київ, 2011 р.);

всеукраїнських - "Гуманітарна освіта та виховання у вищому технічному навчальному закладі" (м. Дніпродзержинськ, 2006 р.); "Освіта і здоров'я: формування здоров'я дітей, підлітків та молоді в умовах навчального закладу" (м. Суми, 2008 р.); "Педагогічна майстерність в освітньо-виховних системах: теорія і практика" (м. Київ, 2008 р.); "Гуманітарна освіта та виховання у вищому технічному навчальному закладі" (м. Дніпродзержинськ, 2008 р.); "Неперервна педагогічна освіта: сучасні парадигми та технології їх реалізації" (м. Хмельницький, 2009 р.); виставка-презентація "Інноватика в освіті України" (м. Київ, 2009 р.);

щорічних - звітних науково-методичних конференціях кафедри соціології Дніпродзержинського державного технічного університету, а також на тридцяти обласних семінарах організаторів літнього відпочинку дітей і підлітків Дніпропетровської області та двадцяти семінарах всеукраїнського рівня.

Дисертацію на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук за темою "Організація діяльності ліцею технічного профілю в системі

неперервної професійної освіти" захищено в 2005 році. Матеріали кандидатської дисертації в тексті докторської автором не використовувалися.

Публікації. Основні результати дослідження викладено в 47 працях, всі написані без співавторів, у тому числі: 1 одноосібна монографія (27,77 друк, арк.); 1 навчальний посібник (15,17 друк, арк.); 3 брошури з програмами і методичними рекомендаціями; 35 статей у наукових виданнях (всі в фахових виданнях України), статті й тези у збірниках матеріалів міжнародних всеукраїнських і міжрегіональних науково-практичних конференцій. Загальний обсяг особистого внеску становить 77,10 друк. арк.

Структура дисертації. Дисертація складається зі вступу, шести розділів, висновків до кожного розділу, загальних висновків, додатків і списку використаних джерел. Загальний обсяг 552 сторінки, із них 392 основного тексту, додатків 112 сторінок. Список використаних джерел включає 471 найменування. Робота містить 10 таблиць та 73 рисунки на 82 сторінках.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ

У *вступі* обґрунтовано актуальність і доцільність обраної теми; визначено об'єкт, предмет, мету, завдання, гіпотезу, концепцію та методи дослідження, його методологічну та теоретичну основи; розкрито наукову новизну, теоретичне й практичне значення дослідження; сформульовано концепцію дослідження та основні положення, що виносяться на захист; наведено дані про впровадження та апробацію результатів дослідження.

У *першому розділі* - "*Педагогічна проектна діяльність як предмет наукового дослідження*" - охарактеризовано поняття педагогічної проектної діяльності; розкрито проблеми організації відпочинку та оздоровлення дітей і підлітків, досліджено організацію відпочинку та оздоровлення дітей і підлітків за кордоном; обґрунтовано принципи педагогічної проектної діяльності в сфері оздоровлення та відпочинку.

Теорія і практика проектування діяльності дитячого закладу оздоровлення та відпочинку ґрунтується на поняттях: "*проект*" ("прочетті", що означає "проект, плани, ескізи"), "*метод проектів*" (можливість широкого реального об'єднання знань як найкращої підвалини для виховання; природне середовище, діяльність максимально наближена до реальності; розв'язання власних проблем особистості; розвиток критичного мислення, пізнавальних навичок, умінь самостійно конструювати свої знання, орієнтуватися в інформаційному просторі); "*проектна діяльність*" (вивчення й напрацювання рішень, спрямованих на збереження культурних і природних цінностей; здатність організувати своє життя як сплановану діяльність; реалізація класичного дидактичного принципу зв'язку виховання з практикою; оцінювання результатів своєї діяльності; плекання особистості як творця й проектувальника свого життя; набуття наукових знань); "*педагогічна проектна діяльність*" (умова і засіб забезпечення особистісно-розвивального підходу до виховання учнівської молоді, перспективність життєвого розвитку вихованців; складник історичного досвіду людини; процес розвивального типу в цілісному

механізмі в її діяльності; засіб соціального та інтелектуального творчого саморозвитку всіх суб'єктів освіти; ключ до розуміння розвитку способів діяльності; можливість бути конкурентоздатним в умовах сучасного суспільства; механізм поетапної єдності всіх структурних компонентів **ОСВІТНЬОЇ СИСТЕМИ**)

Процес педагогічної проектної діяльності, з одного боку, виступає як комплексна діяльність, що має специфічні ознаки і є засобом як соціального, так і інтелектуального творчого саморозвитку всіх суб'єктів освіти; з іншого боку, як вид цілеспрямованої діяльності групи людей, що вирішують конкретні питання, як тип мислєдіяльності, як реалізація теоретико-практичних алгоритмів з визначення основних складників виховного процесу, як постійно розвивальний тип виховної діяльності (О. М. Коберник, О. В. Безпалько, О. В. Биковіснц в, в Докучаєва, О. М. Подобєдова, М. Г. Чобітько, І. Г. Єрмаков, С. М. Шевдвта та }.).

Під педагогічним проектуванням розуміється попереднє цілеспрямоване визначення і конструювання програми активної діяльності суб'єктів оздоровчо-виховного процесу дитячого закладу оздоровлення та відпочинку, яка передбачає такі етапи: діагностичний (оцінка загальної діяльності закладу та її окремих ДНшок), цілепокладання (постановка мети, розширення системи часткових завдань), прогностичне моделювання (визначення реальної траєкторії Розвитку закладу), конструювання (розробка етапів, визначення стратегічного курсу діяльності дитячого закладу), адаптації (узагальнення та експериментальна перевірка результатів дослідження), упровадження (реалізація всіх компонентів, відповідність умовам реальної практики) та оцінювання (оцінка ефективності та прогнозування результатів нововведень).

Розкриття змістових положень, які регулюють і визначають підходи до теорії і практики проектування діяльності дитячого закладу оздоровлення та відпочинку, можливе за умови реалізації таких принципів педагогічної проектної Діяльності в сфері оздоровлення та відпочинку: *організаційного*, який враховує рівень готовності суб'єктів до початкового етапу педагогічної проектної Діяльності; *історико-педагогічного*, що передбачає виявлення історичних джерел педагогічної проектної діяльності, розуміння її основних етапів розвитку та структурних особливостей; *наукового*, який орієнтує на реалізацію найвищого рівня можливостей суб'єктів педагогічної проектної діяльності; *Принципу змістової сутності*, що відображає зміст у повному циклі процесу проектування: від структури до форм та контролю; *цільового*, який орієнтує на набуття суб'єктами педагогічної проектної діяльності навичок чіткого конструювання виховних задач, що реалізують цілі, завдання і зміст конкретного, виховного проекту; *принципу гуманізму*, який у процесі педагогічної проектної діяльності відображає передумови для самореалізації особистості розкриття її природних здібностей, прагнення до творчості, відповідальності, свободи; *технологічного*, в основі якого - розуміння педагогічної проектної діяльності як сучасної виховної технології; *принципу диференціалі* який орієнтує на організацію планомірних, систематизованих

досліджень за суб'єктами педагогічної проектної діяльності, спрямованих на пріоритет самоцінності, самобутності особистості; *принципу педагогічної творчості*, який ураховує сучасні світові тенденції педагогічної теорії і практики, рівень педагогічної творчості вихователя та педагогічні умови творчого розвитку суб'єктів педагогічної проектної діяльності; *принципу психолого-педагогічної взаємодії*, який орієнтує на встановлення психолого-педагогічних зв'язків між суб'єктами педагогічної проектної діяльності; *принципу регулятивно-корекційної діяльності*, що регулює процеси педагогічної проектної діяльності на кожному етапі проектування; *принципу неперервного розвитку особистості*, який передбачає зацікавленість суб'єктів виховного процесу на етапах організації й проведення педагогічної проектної діяльності; *принципу професійної спрямованості*, в основі якого - орієнтація на той чи інший вид майбутньої професійної діяльності, обрання власної траєкторії особистісного розвитку; *принципу оптимального врахування інтересів та потреб дитини*, який передбачає психологічний комфорт у тимчасовому колективі та умови для всебічного розвитку особистості.

Дослідження теорії і практики діяльності дитячого закладу оздоровлення та відпочинку засновано на концепції виховної діяльності, теоретичних проблемах виховання в контексті розвитку громадянського суспільства, його духовно-моральних цінностей та створення на цій основі умов для самовираження особистості (І. Д. Бех, О. В. Сухомлинська, О. В. Безпалько, О. В. Биковська, Г. П. Пустовіт та ін.)

Діяльність дитячого закладу оздоровлення та відпочинку науковці розглядають як *одновимірну* (зосереджують увагу на одному з аспектів життєдіяльності дитячого закладу: надають рекомендації, поради суб'єктам оздоровчо-виховного процесу), так і *багатовимірну* (акцентують увагу на декількох аспектах життєдіяльності дитячого закладу: аналізують нормативно-правові, директивні документи, формують інструктивно-методичні рекомендації з питань організації оздоровлення та відпочинку дітей і підлітків в Україні).

Дослідження першого типу розкривають перспективи розвитку того чи іншого педагогічного явища, а саме: підготовку кадрів для роботи в дитячому закладі оздоровлення та відпочинку; визначення потенціалу діяльності вожатих; методику формування дитячих колективів; зміст виховної та оздоровчої діяльності в літньому оздоровчому таборі; організаційні періоди літньої кампанії; становлення особистості в умовах табору; особливості соціально-педагогічної роботи з різним контингентом дітей; діяльність психологічної служби у дитячому закладі оздоровлення та відпочинку; соціальну реабілітацію та соціалізацію дітей і підлітків в умовах дитячого закладу; проектування літніх змін; специфічні особливості табору з денним перебуванням; дитячі служби в оздоровчих таборах тощо.

Дослідження другого типу зосереджують увагу науковців на декількох аспектах життєдіяльності дитячих закладів оздоровлення та відпочинку: розглядають не тільки особливості виховного процесу, а й обґрунтовують

періодизацію змін оздоровлення та відпочинку, планування, особливості туристсько-краєзнавчої та ігрової діяльності в умовах функціонування дитячого оздоровчого закладу (С. І. Коваленко, А. К. Конончук, І. М. Пінчук, В. М. Солова); досліджують не тільки нормативно-правове забезпечення організації відпочинку та оздоровлення дітей, а й концептуальні підходи щодо діяльності дитячого оздоровчого закладу, акцентуючи увагу на суб'єктах оздоровчо-виховного процесу, плануванні, тематичних змінах, організації режиму дня, а також на педагогічних технологіях роботи з дітьми в умовах дитячого оздоровчого закладу (О. В. Биковська, В. М. Горбинко, Ж. В. Петрович, С. І. Вагнер, Т. М. Гулечко, О. М. Денисюк, О. Г. Карпенко, Л. О. Кравчук, В. П. Мацулевич); визначають роль і місце літнього відпочинку в системі виховання, зосереджуючи увагу на специфічних особливостях праці вожатого, методиці колективного планування роботи в загоні, особливостях спілкування з дітьми різного віку, організації дитячого самоврядування, колективній творчій діяльності організації та технології проведення ігор, розваг та ін. (М. М. Дубінка); розкривають особливості організації роботи із забезпечення охорони здоров'я та безпеки життєдіяльності в умовах функціонування дитячого оздоровчого закладу (В. Т. Шацило); пропонують комплекс організаційно-методичного впровадження колективно-творчих справ, ігор та визначають методику їх проведення (О. А. Ласуков).

Забезпечують перспективні підходи до проблем оздоровлення та відпочинку дітей і підлітків в умовах функціонування дитячого закладу численні цільові програми як країн близького, так і далекого зарубіжжя, в яких пріоритетним є збільшення кількісного складу дітей і підлітків, охоплених організованими формами оздоровлення та відпочинку. Методологічним підґрунтям літнього оздоровлення та відпочинку дітей і підлітків за кордоном є взаємозбагачення ідеями різних філософських концепцій і постійне накопичення досвіду з питань літнього оздоровлення, що, у цілому, формує уявлення про систему соціальних стосунків між людьми та дружніх відносин між народами. Водночас зроблено висновок, що в країнах близького й далекого зарубіжжя існує різновид літніх дитячих таборів (спеціалізовані, санаторні, релігійні та ін.) і залежно від типу дитячого оздоровчого закладу корегуються й вимоги до посадових обов'язків працівників усіх категорій.

Літні табори близького і далекого зарубіжжя розкривають оптимальні можливості особистості у сфері оздоровлення та відпочинку. Започаткований в Англії скаутський рух увібрав у себе існуючі тенденції та досвід дитячих організацій (як країн близького, так і країн далекого зарубіжжя) за такими напрямками: скаутський (включає знання Обіцянок та Законів скаутингу, привітання, знання історії скаутського руху, його основних етапів розвитку); загальногромадянський (включає розуміння особистістю свого громадянства, устрою суспільства, своїх обов'язків; знання національного гімну, символів країни та особливостей місцевості).

Літні дитячі табори близького і далекого зарубіжжя дають можливість: вивчати цікаві для дітей нові види діяльності; змінювати місце перебування

дітей під час відпочинку в таборі, розширювати виховні межі контролю за дітьми, змінювати підходи до організації харчування, не дотримуватись визначеного в путівці терміну відпочинку в таборі, змінювати дитячий колектив (Англія); вирішувати різні виховні проблеми в колоніях та напівколоніях для дітей і молоді, які є масовою формою відпочинку дітей і підлітків у літню пору (Польща); організовувати таку форму літнього відпочинку, як півоселі, які забезпечують виховання дітей у патріотичному дусі (Канада); охоплювати інтелектуальну, емоційно-вольову і фізичну сфери життя дітей у різних типах літніх таборів: денному, для дітей з розумовими вадами, для дітей з фізичними вадами, релігійному, скаутському тощо (США); досліджувати проблеми рівноправності: рівноправність у відносинах між поколіннями, рівноправність між статями, проблеми сексуальних меншостей, рівноправність в освітньому середовищі (Німеччина); проводити апробацію нової форми літнього відпочинку - "дачний паспорт", - в якому робляться відповідні помітки про участь вихованців у різних заходах: відвідування музеїв, подорожування, курсова підготовка з різних дисциплін тощо (Швейцарія); проводити релігійну діяльність, надавати гуманітарну допомогу нужденним, установлювати дружні стосунки між людьми і церквою (Греція); проводити екскурсійно-ігрову діяльність і відпочинок на морі (Болгарія); організовувати санаторно-курортне оздоровлення термальними та лікувальними джерелами (Угорщина).

Зміст оздоровлення та відпочинку дітей і підлітків за кордоном направлений на розвиток творчих здібностей вихованців, розширення їх кругозору, укріплення культурних зв'язків, розробку та впровадження різного рівня освітніх програм, які супроводжуються навчальним планом, характеристикою форм, методів, прийомів, процедурою діагностики та мотивацією вибору.

У другому розділі -Теза організації відпочинку та оздоровлення дітей і підлітків у XX столітті" - обґрунтовано історичні періоди розвитку системи оздоровлення та відпочинку дітей і підлітків у XX столітті, розглянуто організацію оздоровчо-виховної діяльності в дитячих таборах 1917-1953 роках та зміни в організації оздоровчо-виховної діяльності в дитячих таборах, які відбулися у 50-90-х роках XX століття.

Історико-педагогічний аналіз проблеми виокремлює генезисно-історичні (термін за М. І. Романенком) компоненти, які допомагають зрозуміти передумови створення системи оздоровлення та відпочинку дітей і підлітків ще за часів радянської влади (1917-1991), проаналізувати зміни на етапі накопичення практичного досвіду.

З урахуванням ролі соціально-політичних факторів, що впливають на розвиток радянської системи виховних впливів, концептуальних підходів до оздоровлення та відпочинку дітей у певний історичний період, організаційно-методичних засад оздоровлення та відпочинку дітей і підлітків та нормативно-правових, матеріально-економічних особливостей кожного періоду виділено п'ять компонентів генезисно-історичного аналізу, необхідних для визначення

характерних ознак процесу оздоровлення та відпочинку в дитячому оздоровчому закладі.

Визначено наступні періоди розвитку дитячого виховного руху радянських часів: зародження дитячого оздоровлення та відпочинку (1917-1924); становлення піонерських таборів як однієї з форм оздоровлення та відпочинку дітей і підлітків (1924-1953); період інтенсивної діяльності піонерських таборів (1953-1964); період максимального підйому дитячого оздоровлення та відпочинку в умовах піонерських таборів СРСР (1964-1985); перехідний період (1985-1991).

Для періоду зародження дитячого Оздоровлення та відпочинку характерним є не тільки втрата Україною статусу незалежної демократичної держави, а й юридичне оформлення нового державного утворення, ліквідація легальної опозиції та встановлення однопартійної диктатури, що стало передумовою виникнення при державних установах і громадських організаціях перших дитячих комуністичних об'єднань, а пізніше - дитячої комуністичної організації та перших заміських таборів. У період становлення піонерських таборів пріоритети віддаються комуністичному вихованню юних піонерів, формуванню соціалістичного ставлення до навчання, праці і суспільно корисної роботи, поглиблюється зміст піонерської діяльності, визначаються структури і груп, символіка піонерії, розробляється тимчасовий статут дитячих комуністичних груп. Для періоду інтенсивної діяльності піонерських таборів та періоду максимального підйому дитячого оздоровлення в умовах піонерських таборів СРСР характерні: виникнення необхідності зміцнення складу піонерських вожатих за рахунок комсомольців-виробничників; переосмислення дітьми нового тексту Урочистої обіцянки; Законів піонерів Радянського Союзу; участь у Всесоюзних піонерських операціях, експедиціях, маршах; звернення до героїчного і революційного минулого свого народу; залучення дітей до громадсько-політичної і суспільно корисної діяльності; визначення ролі піонерської організації у справі виховання підростаючого покоління. Особливою рисою перехідного періоду виступає діяльність піонерських таборів, заснована на співробітництві дітей і дорослих.

Передумовою зародження дитячого виховного руху в 20-30-х роках стало виникнення перших дитячих комуністичних об'єднань: Дитячий робітничий клуб імені світової революції, "Мурашник", "Червона квітка", "Дитяча пролетарська культура", "Юнацька трудова армія", "Юні комунари", "Червона зірочка" та ін., поряд з якими на Галичині на початку XX століття виникає "Пласт", "Сокіл", створюються "вакаційні" оселі (канікулярні будиночки для міських дітей із бідних сімей).

Аналіз архівних документів 30-60-х років минулого століття відтворює процес становлення піонерських таборів як однієї з форм оздоровлення та відпочинку дітей, розкриває реальний стан розвитку дитячого виховного руху, зосереджуючи увагу на таких його аспектах: розробка тез "Дитячий рух" (створення загонів при комсомольських осередках фабрик, заводів, установ); визначення Законів юних піонерів (допомога трудовим побратимам у

будівництві комуністичного суспільства; відданість робітничому класові і комунізму; вірність слову; прагнення здобувати знання для того, щоб застосувати їх на користь трудящим) та Урочистої обіцянки юних лєнінцїв (клятва на слово честі, відданості робітничому класові; знання законів і вміння ними користуватися); висвітлення комуністичних поглядів і переконань юних лєнінцїв (піонерська газета "Юный Спартак", пізніше - "Юный лєнінец"; піонерський журнал "Барабан"); затвердження першого "Організаційного положення", в якому викладено структуру організації, визначено єдині зовнішні атрибути, символіку, девіз, Урочисту обіцянку, Закони та звичаї, за якими жив піонер під час відпочинку в піонерському таборі.

Ідеологічні основи дитячого виховного руху у 60-70-х роках ХХ століття майже не змінюються. Пріоритети віддаються комуністичному вихованню юних піонерів, зокрема, діти беруть участь у благоустрої населених пунктів поблизу піонерських таборів; організують дозори охорони врожаю, працюють на колгоспних фермах, виконують різні сільськогосподарські роботи; встановлюють зразкові показники у збиранні бавовни; роз'яснюють односельчанам переваги колективної праці; стають організаторами воєнізованих ігор; доглядають поранених у роки Великої Вітчизняної війни; беруть під контроль сім'ї фронтівиків, госпіталі, дитячі заклади; збирають теплі речі для фронту, відкривають майстерні і бригади, в яких піонери шують та збирають речі для фронту; беруть участь у Всесоюзному недільнику "Піонери - фронту"; відзначаються високими урядовими нагородами; заробляють трудові; перетворюють пустирі на сади і сквери (Рух юних садівників "Прикрасимо Батьківщину садами"); збирають насіння дерев та кущів для лісових ползахисних смуг; відкривають перший планетарій, який будують під керівництвом учителів і комсомольської організації тощо. Дитячий виховний рух даного періоду ґрунтується на ідеологічній основі комунізму, у зв'язку з чим "Пласт" продовжує розвиватися в еміґрації. У 30-50-х роках під керівництвом Комуністичної партії та комсомолу центром уваги піонерської організації стає: виховання соціалістичного ставлення до навчання, праці і суспільно корисної роботи, вдосконалення її змісту і зміцнення кадрової політики.

Для 70 - середини 80-х років ХХ століття характерним є максимальний підйом виховного процесу в умовах функціонування піонерських таборів: стартує Всесоюзна військово-спортивна гра піонерів "Зірниця"; новим суднам присвоюються імена піонерів-героїв, які загинули в роки Великої Вітчизняної війни; оголошується початок Всесоюзної акції "Піонери СРСР - В'єтнаму"; стартує Всесоюзна експедиція "Заповітам Ленша вірні"; оголошується Всесоюзна операція "Чукотка"; піднімається прапор Всесоюзного шахового турніру піонерських дружин на приз чемпіонів світу "Біла тура"; стартує Всесоюзний марш піонерських загонів "Завжди готовий!"; запроваджується новий Всесоюзний факультативний комплекс "Готовий до праці та оборони"; Всесоюзні піонерські табори "Артек", "Орлятко" перетворюються на агітаційну трибуну дитячого комуністичного руху радянської держави; до діяльності

долучаються найактивніші учасники міжнародної акції "Салют, Перемога!"; зростає мережа дитячих оздоровчих закладів всесоюзного рівня; проходить Всесоюзний збір піонерських загонів "Піонери всієї країни справі Лєніна вірні!"; піонери оточують турботою і увагою ветеранів війни, проходять дорогами Радянської Армії - визволительки, збирають матеріали для музеїв і куточків бойової слави, завершують Всесоюзну операцію "Чукотка". Знаменними для подальшої діяльності піонерських таборів стають: Всесоюзна піонерська операція "Зернятко"; Всесоюзний зліт представників кращих експедиційних загонів туристсько-краєзнавчої експедиції "Моя Батьківщина - СРСР"; старт Всесоюзного маршу піонерських загонів; завершення публікації книги "Мир" на сторінках газети "Піонерська правда"; Всесоюзна піонерська операція "Мільйон - Батьківщині"; Всесоюзний огляд належного зберігання книжкового фонду піонерського табору; Всесоюзний піонерський збір "На комуністів рівняємо крок!"; Всесоюзний зліт лауреатів огляду - конкурсу "Юні техніки і натуралісти - Батьківщині"; Всесоюзна пошукова операція "Літопис Великої Вітчизняної"; Всесоюзний піонерський збір "Ми лєнінською дружбою сильні"; участь в "Естафеті миру"; внесок піонерів у будівництво газопроводу Уренгой-Помари-Ужгород; Всесоюзний піонерський збір "Ім'я Лєніна у серці кожного! Вірність партії ділом доведемо!"; Міжнародна акція піонерів соціалістичних країн "Салют, мир!"; Всесоюзна акція "Діти Країни Рад - учасниками фестивалю". Період максимального підйому дитячого виховного руху значно збагатив зміст, форми і методи роботи піонерських таборів, допоміг поєднати життя піонерських загонів і дружин з життям країни, справами дорослих, найважливішими подіями радянської держави. Головними методами виховної роботи даного періоду стали: переконання словом і позитивним прикладом, піонерське доручення, змагання, гра, заохочення та покарання.

Для перехідного періоду (кінець 80 - початок 90-х років) дитячого виховного руху характерними чинниками є: залучення радянських дітей і підлітків до практики комуністичного будівництва; підготовка резерву ВЛКСМ; сприяння всебічному розвитку особистості, формування активної громадянської позиції, побудованими на принципах ідейно-політичної спрямованості, самодіяльності й ініціативи піонерів; зв'язок дітей і підлітків з життям радянського народу; насиченість революційною мрією, романтикою та грою. Однією з ефективних форм виховної роботи комсомольських організацій і піонерських дружин стали клуби інтернаціональної дружби і солідарності, мета яких - виховати у дітей високе почуття інтернаціоналізму, непримиренності до найлютішого ворога людства - імперіалізму.

Після розпаду СРСР діяльність піонерських таборів припиняє своє існування, поступаючись незаполітизованим дитячим оздоровчим закладам незалежної України.

У *третьому розділі - "Організація оздоровлення та відпочинку дітей і підлітків: кінець ХХ- початок ХХІ століття"* - проаналізовано законодавче підґрунтя діяльності дитячого закладу оздоровлення та відпочинку; нормативно-правове забезпечення відпочинку та оздоровлення дітей в Україні

кінця XX - початку XXI століття; змістові напрями нормативно-правового регулювання відпочинку та оздоровлення дітей і підлітків в умовах функціонування дитячого закладу оздоровлення та відпочинку; охарактеризовано мережу закладів оздоровлення та відпочинку дітей і підлітків наприкінці XX - початку XXI століття.

Організацію оздоровлення та відпочинку учнівської молоді на зламі XX та XXI століть забезпечують закони України як об'єктивна потреба й орієнтир державної політики в галузі позашкільної освіти. Закони України регламентують діяльність дитячих оздоровчих закладів, реалізуючи права кожної дитини на повноцінний відпочинок та оздоровлення. У результаті аналізу переліку законів України виділено такі їх аспекти: *змістовий* (регулює організаційні і науково-методичні умови функціонування дитячих оздоровчих закладів), *фінансовий* (забезпечує фінансово-господарську діяльність дитячих закладів оздоровлення та відпочинку).

Змістовий аспект законів України визначено як стратегічний загальнонаціональний пріоритет, що забезпечує реалізацію прав дитини на життя, охорону здоров'я, освіти, соціальний захист та її всебічний розвиток, а фінансовий - зосереджує увагу на вдосконаленні державного бюджету, загальнообов'язковому державному соціальному страхуванні через тимчасову втрату працездатності, проблемах передачі об'єктам права державної та комунальної власності; питаннях оплати за землю, податку з доходів фізичних осіб, проблемах оподаткування прибутку підприємств та податку на додану вартість тощо.

Правове регулювання оздоровлення та відпочинку дітей і підлітків в умовах функціонування дитячих оздоровчих закладів кінця XX століття передбачає реалізацію таких основних завдань: удосконалення виховної системи діяльності оздоровлення та відпочинку дітей і підлітків, стимулювання діяльності дитячих оздоровчих закладів, які функціонують на території України; підвищення рівня науково-методичного, інформаційного та кадрового забезпечення оздоровчо-виховного процесу; створення умов для функціонування, раціонального використання, розвитку різноманітних форм і видів організації відпочинку та оздоровлення дітей; організація в першу чергу відпочинку та оздоровлення дітей пільгових категорій, здійснення першочергового постачання необхідних продуктів харчування, лікарських препаратів, медичного обладнання дитячим оздоровчим закладам; підготовка педагогічних, медичних та інших кадрів для роботи в дитячому оздоровчому закладі; посилення персональної відповідальності керівників і працівників дитячих оздоровчих закладів за охорону життя та безпеку життєдіяльності суб'єктів оздоровчо-виховного процесу.

Закон України "Про оздоровлення та відпочинок дітей" (2008) визначив основні засади (правові, фінансові та організаційні) Української держави у сфері оздоровлення та відпочинку дітей і підлітків, а також права, обов'язки, відповідальність усіх суб'єктів оздоровчо-виховного процесу та повноваження органів виконавчої влади й органів місцевого самоврядування. Правові аспекти

регулювання відпочинку та оздоровлення дітей і підлітків в умовах функціонування дитячих оздоровчих закладів регламентуються не тільки законами України, указами та розпорядженнями Президента України, рішеннями Президента України та Верховної Ради України, постановами Кабінету Міністрів України, а й наказами Міністерства України у справах сім'ї, молоді та спорту, Міністерства освіти і науки України, листами Міністерства охорони здоров'я України та Державної податкової адміністрації України; наказами Держкомстату України, а також наказами Генеральної прокуратури України; листами Державного комітету України з питань технічного регулювання та споживчої політики; постановами Президії Національної Академії педагогічних наук УкраїниTM, листами Державного комітету України з питань регуляторної політики та підприємництва, наказами Міністерства транспорту України, Міністерства внутрішніх справ України, постановами Правління Фонду соціального страхування з тимчасової втрати працездатності та Федерації профспілок України, рішеннями обласних держадміністрацій та органів місцевого самоврядування.

Нормативно-правового регулювання організації відпочинку та оздоровлення дітей і підлітків здійснюється за такими напрямками: *організаційний* (виконання комплексу організаційно-підготовчих заходів, створення сприятливих умов для реалізації соціально-педагогічних, медико-оздоровчих заходів напередодні функціонування дитячого закладу оздоровлення та відпочинку), *ключовий* (забезпечення функціонально-правових засад діяльності; організація безперервного процесу відпочинку дітей і підлітків під час функціонування дитячого закладу оздоровлення та відпочинку); *фінансово-господарський* (упорядкування умов роботи працівників, нарахування їх заробітної плати, виділення фінансування на оздоровлення та відпочинок вихованців, визначення граничних норм харчування, лікування та культурне обслуговування дітей і підлітків, вирішення питань щодо оподаткування, сертифікації, ліцензування освітніх послуг тощо); *контрольний* (організація нагляду за виконанням законів, указів, розпоряджень, рішень, наказів та інших нормативно-правових документів стосовно відпочинку та оздоровлення дітей і підлітків); *звітний* (виконання порядку та вимог щодо заповнення різновиду форм державних статистичних документів по закінченні літнього оздоровчого сезону).

У розділі проаналізовано мережу дитячих оздоровчих закладів. Зроблено висновок, що на початку 90-х років XX століття оздоровчо-виховна система була досить розвиненою і складала одну з галузей планового господарства. Наведений за допомогою узагальнених матеріалів порівняльний аналіз кількісного складу місць у таборах та кількісного складу дітей, які відпочивали у дитячих оздоровчих закладах, свідчить, що дитячі оздоровчі табори кожної області України були занадто перевантажені. За допомогою наукових джерел з'ясовано, що, починаючи з 1994-го року мережа дитячих оздоровчих таборів в Україні помітно скорочується: зниження кількісного показника дитячих таборів виявило збільшення кількісного показника дітей, які відпочивали у дитячих таборах. Так само виявлено і збільшення показника оздоровлених дітей

за зниження кількості дитячих таборів по регіонах. На початку нового тисячоліття кількість дитячих таборів для відпочинку та оздоровлення в державі збільшується за рахунок відкриття таборів відпочинку з денним перебуванням, тимчасово утворених у загальноосвітніх навчальних закладах (закладах культури, охорони здоров'я, фізичної культури та спорту), при цьому зменшується кількісний показник стаціонарних дитячих оздоровчих закладів, що суттєво позначається на стані здоров'я дітей і підлітків (недостатнє перебування вихованців на свіжому повітрі, зміна місця постійного перебування, відсутність активного рухового режиму, різновиду оздоровчих процедур, спортивно-масових, туристсько-краєзнавчих заходів тощо). Визначено, що табори з денним перебуванням ("табори на асфальті") на сучасному етапі становлять суб'єктивну загрозу соціально-психологічного характеру, що в подальшому може негативно вплинути на стан здоров'я українського суспільства в цілому.

У четвертому розділі - *"Концептуальні підходи до проектування діяльності дитячого закладу оздоровлення та відпочинку"* - подано аналіз сучасного стану діяльності дитячого закладу оздоровлення та відпочинку; обґрунтовано концепцію та технологію проектування діяльності дитячого закладу оздоровлення та відпочинку; визначено критерії ефективності діяльності дитячого закладу оздоровлення та відпочинку.

Аналіз сучасного стану діяльності досліджено за такими напрямками: *виховний* (визначення рівня правосвідомості та правової культури дітей і підлітків; розуміння своїх обов'язків, необхідності спілкування в існуючій міжособистісній системі стосунків; набуття необхідних життєвих навичок); *оздоровчий* (формування особистого погляду на власний стан здоров'я, здоровий спосіб життя; виховання персональної відповідальності за власний стан здоров'я та здоров'я оточуючих); *соціально-психологічний* (сформованість соціально-психологічних компетентностей особистості, пізнання себе та оточуючих, готовність долати перешкоди та змінювати навколишній світ).

Доведено, що концепція проектування діяльності дитячого закладу оздоровлення та відпочинку повинна враховувати: *мету* та її змістові аспекти (освітньо-пізнавальний аспект, формувально-розвивальний, виховний та оздоровчий аспекти), акцентуючи при цьому на перевагах активного рухового режиму над пасивним; *пріоритетні завдання* (дотримання нормативно-правової бази та санітарно-епідеміологічних вимог; зміцнення матеріально-технічної бази та збереження мережі позашкільних закладів; дотримання здорового способу життя, забезпечення повноцінного відпочинку, активізація дозвілля дітей і підлітків).

Складники функції життєдіяльності, як-от: *організаційний* (підготовка дитячого закладу до літнього оздоровлення), *правовий* (встановлення правопорядку в стосунках людей різних сфер життєдіяльності), *педагогічний* (уміння приймати оптимальні рішення відповідно до педагогічних закономірностей, принципів виховання й розвитку особистості), *психологічний* (розуміння себе та інших, усвідомлення особистісного значення психологічних

знань, осмислення процесу саморозвитку, самовдосконалення), *валсологічний* (фізичне, психічне та духовне здоров'я дітей і підлітків), враховують міжособистісну взаємодію дитини з навколишнім середовищем, виступаючи при цьому не лише об'єктом, але і його суб'єктом.

Основні принципи функціонування дитячого закладу оздоровлення та відпочинку, такі як *принцип законодавчого регулювання* (організація діяльності відповідно до нормативно-правової бази); *принцип організаційно-виконавчої діяльності* (організаційні підходи щодо якісного відпочинку та оздоровлення дітей і підлітків в умовах функціонування дитячого закладу); *принцип індивідуалізації* (усвідомлення процесу переходу індивідуума до самовизначення, його схожість за певними індивідуальними особливостями з іншими); *принцип формування лідерської активності* (самовиховання, самодіяльність, самовираження, самоствердження, обумовлені співпрацею, співдружністю); *принцип колективізму* (усвідомлення дітьми почуття господаря дитячого закладу оздоровлення та відпочинку, готовність до співпраці); *принцип нетрадиційності* (різновид підходів до оздоровчо-виховного процесу позашкільного закладу як до безперервного процесу розвитку); *принцип колективної творчості та розважально-ігрової діяльності* (здійснення органічної єдності особистого й суспільного, сумлінне ставлення до праці, почуття відповідальності за доручену справу, уміння враховувати спільні інтереси, бажання прийти на допомогу один одному, уміння керувати та бути керованим), *принцип психолого-педагогічної взаємодії* (розв'язання поставлених перед педагогічною наукою проблем за допомогою психології); *принцип гуманістичної спрямованості оздоровчо-виховного процесу* (вільний розвиток особистості, доброзичливе ставлення до дитини, пронизане турботою про її благо), виступають спонукальним засобом соціально-психологічного розвитку дітей і ґрунтуються на єдності процесів оздоровлення та відпочинку.

Зміст оздоровчо-виховного процесу дитячого закладу оздоровлення та відпочинку визначається напрямками діяльності (нормативно-правовий, оздоровчо-виховний, санітарно-епідеміологічний, здоров'язбережувальний, психолого-педагогічний та напрям самовизначення особливості в ситуації вибору) і ґрунтується на таких змістових компонентах: оздоровчий, виховний та соціально-психологічний.

У процесі дослідження визначено *основні завдання оздоровчого, виховного та соціально-психологічного компонентів*: розвиток почуття причетності до долі Вітчизни; формування громадянсько-патріотичної свідомості; розвиток пізнавальних інтересів особистості, сприяння творчій активності дітей і підлітків; формування особистого сприйняття дітьми й підлітками здорового способу життя; виховання самостійності дітей і підлітків шляхом самовизначення й творчої самореалізації; забезпечення сприятливого морально-психологічного клімату в тимчасовому колективі; формування моральних якостей, що визначають ставлення до людей, суспільства в цілому, до себе, своєї поведінки, праці, своєї статі тощо; забезпечення необхідних умов щодо соціалізації дітей і підлітків; формування міжособистісного спілкування та

підготовка молоді до життя в умовах ринкових відносин; застосування різних форм ігрової діяльності: пізнавальної та інтелектуальної, творчої та рольової, рухливої та спортивної; дотримання режиму дня як найважливішої умови, що забезпечує успішне виконання завдань оздоровчо-виховної діяльності в дитячому закладі оздоровлення та відпочинку; формування сумлінного, відповідального і творчого ставлення до різних видів трудової діяльності; знання своїх прав і обов'язків, відповідальність за їх недотримання; формування відповідального ставлення дітей до природи тощо.

Виховний компонент діяльності дитячого закладу оздоровлення та відпочинку відображає нормативно-правовий складник (його організаційні, змістові, контролювальні, фінансові та звітні аспекти діяльності); основні напрями виховної діяльності: громадсько-правовий, національно-патріотичний, родинно-сімейний, трудовий, здоров'язбережувальний, туристсько-краєзнавчий, організаційний, розважальний, творчий, художньо-естетичний, економічний, екологічний, превентивний напрям, напрям формування статевої свідомості та соціально-психологічний напрям; систему перспективного планування, планування роботи загону, календарний план роботи, план-сітку дружини (загону), планування роботи гуртків та спортивних секцій, педагогічні спостереження (педагогічний щоденник).

Оздоровчий компонент діяльності дитячого закладу оздоровлення та відпочинку відображає організацію повноцінного харчування, медико-гігієнічну та санітарно-епідеміологічну підготовку суб'єктів оздоровчо-виховного процесу, диференційовані підходи до фізкультурно-оздоровчої, спортивно-масової та туристсько-краєзнавчої роботи, створення безпечних умов для оздоровлення та відпочинку як дітей і підлітків, так і дорослих.

Соціально-психологічний компонент діяльності дитячого закладу оздоровлення та відпочинку відображає набуття дітьми і підлітками соціального досвіду; дослідження закономірностей психологічного розвитку особистості; прояв психічних явищ та механізмів; самопізнання, самоствердження, розвиток адаптивних можливостей особистості через залучення дітей і підлітків до активної творчої діяльності.

У процесі дослідження обґрунтовано доцільність визначення таких рівнів діяльності дитячого закладу оздоровлення та відпочинку дітей і підлітків: низький (діяльність дитячого закладу несистемна, фрагментарна й характеризується початковими уявленнями про оздоровлення дітей і підлітків; оцінюється від 1 до 3 балів); середній (діяльність дитячого закладу відтворює основні вимоги щодо організації відпочинку та оздоровлення дітей і підлітків, спонукає до розв'язання конкретних питань оздоровчо-виховного процесу, а не лише до пошуку способу їх розв'язання; оцінюється від 4 до 6 балів); достатній (діяльність дитячого закладу виявляє зв'язки між усіма складниками, оздоровчо-виховний процес розкриває основні його закономірності, відтворення цих закономірностей у стандартних ситуаціях, а суб'єкти оздоровчо-виховного процесу можуть досліджувати, аналізувати свої помилки та робити обґрунтовані висновки; оцінюється від 7 до 9 балів); високий (здійснюється ґрунтовний аналіз

визначених завдань діяльності, постійний моніторинг процесу і результатів дослідження діяльності дитячого закладу; оцінюється від 10 до 12 балів); визначено критерії ефективності діяльності дитячого закладу оздоровлення та відпочинку: дофункціональний (визначає рівень готовності дитячого закладу до початку його функціонування) та функціональний (визначає рівень організації діяльності під час його функціонування); розроблено показники дофункціонального та функціонального критеріїв; проведено експертизу показників функціонального критерію.

У п'ятому розділі — **"Організаційно-педагогічні умови діяльності дитячого закладу оздоровлення та відпочинку"** - визначено етапи проектування діяльності дитячого закладу оздоровлення та відпочинку; виявлено умови реалізації виховного компонента діяльності дитячого закладу оздоровлення та відпочинку; розглянуто процес відбору форм і методів оздоровлення та відпочинку дітей; досліджено соціально-психологічну діяльність суб'єктів дитячого закладу оздоровлення та відпочинку.

До основних етапів технології проектування діяльності дитячого закладу оздоровлення та відпочинку віднесено: *організаційний* (передбачає знайомство з нормативно-правовою базою відпочинку та оздоровлення, урахування територіальних та будівельно-архітектурних особливостей споруд дитячого закладу оздоровлення та відпочинку, перелік санітарно-епідеміологічних вимог щодо функціонування дитячого закладу, організацію професійної підготовки працівників напередодні відкриття дитячого закладу, супроводження дітей до місця відпочинку та оздоровлення, забезпечення необхідних умов з охорони праці та безпеки життєдіяльності) та *основний* (розглядає дотримання режиму дня, організацію харчування та медичне обслуговування дітей і підлітків, організацію оздоровчо-виховного процесу за визначеними напрямками виховної та оздоровчої діяльності, соціально-психологічну підтримку суб'єктів оздоровчо-виховного процесу, дотримання правил охорони праці та безпеки життєдіяльності).

Організаційно-педагогічними умовами реалізації виховного компонента є: виховання дітей у контексті розвитку громадянського суспільства; підтримка дитячої ініціативи; дослідження виховного простору міжособистісних взаємовідносин; єдність мети, завдань, функцій, принципів, критеріїв, змісту, форм і напрямів виховної роботи та специфічних особливостей оздоровчо-виховного процесу. Показано, що перспективне планування діяльності дитячого закладу оздоровлення та відпочинку повинно включати такі основні розділи: науково-методична діяльність (загальні питання; педагогічні та наукові ради; семінари й консилиуми; робота з педагогічними кадрами, дітьми та батьками); інформаційне забезпечення оздоровчо-виховного процесу (поширення інформації про діяльність дитячого закладу, створення статистичної, довідкової, маркетингової бази даних, проведення рекламно-інформаційних заходів); керівництво та контроль за функціонуванням дитячого закладу оздоровлення та відпочинку; ділова документація (відповідає основним вимогам виховної діяльності).

Організаційно-педагогічн. умовами реалізації оздоровчого компонента є: оптимальний відбір форм і методів оздоровлення; визначення впливу на організм дітей і підлітків фізичної культури та спорту; зміцнення здоров'я та загартування організму; сприяння розвитку рухливого режиму у процесі ігрової діяльності, фізичних вправ, гімнастики тощо; формування прикладних умінь орієнтування, розширення пізнавальних можливостей особистості в природному середовищі, уміння "виживати" в нестандартних ситуаціях; виховання витривалості, спостережливості, відповідальності, бережливого ставлення до природи, відчуття турботи про іншого; удосконалення спортивних знань і умінь; зміцнення здоров'я шляхом прийому сонячних і повітряних ванн, водних процедур, купання; формування необхідних санітарно-гігієнічних умінь; розвиток пізнавальних інтересів про історичне минуле та сучасне спортивне жгтя. У дослідженні фізкультурно-оздоровча, спортивно-масова та краєзнавчо-туристська робота ґрунтується на засадах особистісно орієнтованого виховання і враховує інтереси й потреби дітей різних вікових груп. За такого підходу забезпечується зміцнення здоров'я дітей шляхом залучення їх до фізкультурно-оздоровчої, спортивно-масової та краєзнавчо-туристської роботи; виховання інтересів до систематичних занять фізичною культурою, спортом, туризмом та краєзнавством, а також формування пізнавальних інтересів про історію та розвиток фізичної культури, спорту та туризму; активна пропаганда здорового способу життя дітей і підлітків, яка стосується всіх сфер здоров'я - фізичної, соціальної, духовної, психічної; закріплення санітарно-гігієнічних знань, умінь, навичок (особиста гігієна дитини, режим життя тощо) та поширення знань про охорону здоров'я. Фізкультурно-оздоровча робота здійснюється в таких формах: ранкова гімнастика, лікувальна фізкультура, купання, плавання, спортивні ігри на стадіоні, естафети, заняття в тренажерних залах, аеробіка, шейпінг тощо. Спортивно-масову роботу забезпечують такі основні форми організації: малі олімпійські ігри, спортивні свята, турніри, конкурси, веселі старты, естафети, спортивні вікторини тощо. Визначено, що форми організації туристсько-краєзнавчої роботи можуть бути як пасивними (лекторії, вікторини), так і активними (змагання, естафети, свята, походи, ігрова діяльність). Водночас педагогічні умови реалізації оздоровчого компонента діяльності дитячого закладу оздоровлення та відпочинку обов'язково враховують повноцінне харчуванням, ефективність діяльності медичного персоналу, безпечні умови охорони праці та безпеки життєдіяльності.

Організаційно-педагогічними умовами реалізації соціально-психологічного компонента діяльності дитячого закладу оздоровлення та відпочинку є: соціально-психологічна підтримка дітей і підлітків; вивчення законів їх психічного розвитку; дослідження загальних умов реалізації особистісного "Я" на рівні всіх суб'єктів оздоровчо-виховного процесу; створення належного мікроклімату для індивідуального розвитку особистості, підвищення її творчого потенціалу, а також набуття дітьми й підлітками соціального досвіду через спілкування в межах тимчасового дитячого колективу. Зміст соціально-психологічного компонента представлено за допомогою: характеристики

суб'єктів соціально-психологічного компонента (діти й підлітки, батьки, працівники закладу); соціально-психологічної діагностики суб'єктів оздоровчо-виховного процесу (створення спеціальних умов для позитивної динаміки розвитку дитини; розробка корекційно-розвивальних, комплексних соціально-психологічних програм діагностики); здійснення науково-дослідного моделювання та створення інформаційно-методичного банку даних корекційно-розвивальних соціально-психологічних програм діагностики та їх апробації (розвиток у специфічних умовах тимчасового колективу індивідуальності й неповторності суб'єктів оздоровчо-виховної роботи); матеріально-технічного, інформаційного та науково-методичного забезпечення соціально-психологічного компонента; створення комплексних програм за відповідними етапами (планування та очікування результатів, адаптація до умов дитячого закладу оздоровлення та відпочинку, становлення психологічного мікроклімату, аналіз й перспективи розвитку кінцевого результату подальшої діяльності).

У шостому розділі - **"Організація та проведення педагогічного експерименту"** - визначено етапи, методику проведення педагогічного експерименту, здійснено аналіз його результатів.

До педагогічного експерименту залучено дитячі заклади оздоровлення (позаміські заклади, які функціонують сезонно і діти в яких перебувають цілодобово - не менше 21 дня) та дитячі заклади відпочинку (табори з денним перебуванням, які утворюють у навчальних закладах, закладах культури, охорони здоров'я, фізичної культури та спорту і діти в яких перебувають удень - не менше 14 днів). Дослідження здійснювали впродовж трьох років (2007-2009).

Відбір методик проведення педагогічного експерименту (анкетне опитування, інтерв'ю, порівняння, спостереження, експеримент) дозволив розробити показники до кожного компонента (виховного, оздоровчого, соціально-психологічного), дати оцінку того чи іншого показника чи компонента в цілому та визначити загальний рівень діяльності дитячого закладу оздоровлення та відпочинку напередодні оздоровчого сезону чи під час його функціонування. Здійснено порівняльний аналіз показників визначених компонентів (виховного) в дитячих закладах оздоровлення та в дитячих закладах відпочинку. Розроблено анкети для дітей і підлітків та педагогічних працівників дитячих закладів оздоровлення та відпочинку, які відображають сутність проблеми дисертаційного дослідження.

Проведено експертизу виховного компонента функціонального критерію діяльності дитячого закладу оздоровлення та відпочинку (зокрема, таких його показників: актуальність проблем, які охоплює виховний процес в дитячому закладі; відсоток участі дітей і підлітків у виховних заходах; рівень організації проведення виховних заходів у загоні чи дружині; особистий внесок дітей і підлітків у підготовку виховних заходів; відповідність планування роботи в загоні основним напрямом виховної діяльності в умовах функціонування дитячого закладу оздоровлення та відпочинку). Вона дає підстави стверджувати, що діяльність позаміських дитячих закладів оздоровлення

орієнтує дитину на розвиток інтересу до пізнання оточуючих і себе, формує здатність до емоційного сприйняття навколишнього світу, силу волі і характеру, належне ставлення до сім'ї, інших людей, свого народу і Вітчизни, розуміння цінності природи і всього живого на Землі.

Доведено, що рівень показників діяльності дитячих закладів оздоровлення значно вищий, ніж у дитячих закладах відпочинку. Рівень зростання якості показників виховного компонента функціонального критерію в експериментальних дитячих закладах можна визначити шляхом розрахунку середніх показників за роками. Визначивши середнє арифметичне даних показників в експериментальних та контрольних групах, доходимо висновку про перевагу якості показників виховного компонента функціонального критерію в дитячих закладах оздоровлення (рис. 1).

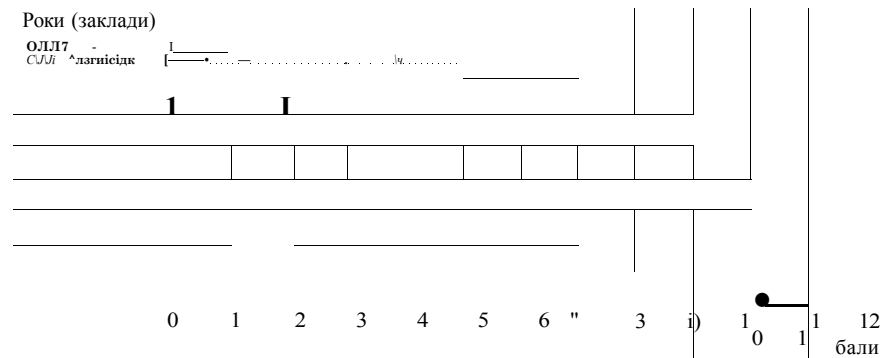

Рис. 1. Середні показники виховного компонента функціонального критерію в експериментальних і контрольних групах

Визначення середніх показників за роками проведено за формулою

$$\bar{x} = \frac{\sum_{i=1}^n x_i}{n}$$

де X_i - показник функціонального критерію; n - кількість показників; \bar{X} - середній показник.

Доведено, що рівень показників дитячих закладів оздоровлення за 2007 рік та показників дитячих закладів відпочинку за 2009 рік на початковому етапі майже однаковий, рівень показників дитячих закладів оздоровлення за 2008 рік та показників дитячих закладів відпочинку за 2009 рік на наступному етапі поступово підвищується, а на останньому етапі - має досить високий рівень.

Зроблено висновок, що на початковому етапі експертизи результати кожного показника (як дитячих закладів оздоровлення, так і дитячих закладів відпочинку) є низькі, підвищуються ж вони лише на наступних етапах експертизи. Проведеною експертизою встановлено поступове зростання показників виховного компонента функціонального критерію в дитячих закладах оздоровлення.

Доведено, що під час планування роботи в загоні вихователі, вожаті, керівники гуртків та спортивних секцій по-різному розподіляють напрями виховної діяльності: якщо педагогічні працівники дитячих закладів відпочинку, плануючи роботу в загоні віддають перевагу лише національно-патріотичному, громадянсько-правовому, родинно-сімейному та розважальному напрямам виховної діяльності, то педагогічні працівники дитячих закладів оздоровлення поряд з національно-патріотичним, іромадянсько-правовим, родинно-сімейним, розважальним напрямками виховної діяльності віддають перевагу напрямку формування статевої свідомості, соціально-психологічному, здоров'язбережувальному та художньо-естетичному напрямкам виховної діяльності, при цьому не залишаючи поза увагою організаційний, творчий, економічний, екологічний та превентивний напрями виховної діяльності.

Результати педагогічного експерименту узагальнено у 2 таблицях, 24 рисунках. Ефективність проектування діяльності дитячого закладу оздоровлення та відпочинку підтверджено комплексом науково-методичних матеріалів, спрямованих на підвищення якості оздоровчо-виховного процесу в умовах функціонування дитячого закладу оздоровлення та відпочинку, які можна застосовувати для діяльності дитячих закладів різних типів (дитячих закладів санаторного типу, дитячих центрів — закладів, позашкільних закладів оздоровлення та відпочинку, таборів з денним перебуванням, дитячих закладів праці та відпочинку тощо), що функціонують на території України.

У **загальних висновках** наведені результати дослідження теоретичних і методичних основ діяльності дитячого закладу оздоровлення та відпочинку, узагальнені за кількісними та якісними показниками, які були одержані в дитячих закладах оздоровлення та дитячих закладах відпочинку.

У **додатках** викладені авторські систематизовані матеріали, що ілюструють хід і результати дослідження.

ВИСНОВКИ

Аналіз теорії і практики діяльності дитячих закладів оздоровлення та відпочинку дозволив встановити, що в умовах модернізації змісту оздоровчо-виховного процесу проблеми збереження фізичного, духовного, культурного та морального здоров'я дітей і підлітків на сучасному етапі набувають особливої актуальності. Її розв'язання пов'язане з впровадженням нових концептуальних підходів до проектування діяльності дитячого закладу оздоровлення та відпочинку.

Результати проведеного дослідження підтвердили правомірність положень загальної та часткових гіпотез, засвідчили досягнення поставленої мети та розв'язання завдань і дали підстави для таких висновків:

1. Відповідно до теоретичного аналізу проблеми дослідження в педагогічній науці й практиці приділяється значна увага вивченню теоретичних і методичних аспектів оздоровлення та відпочинку дітей і підлітків, процес оздоровлення й процес відпочинку розглядаються цілісно, у нерозривній єдності. Важливим етапом у становленні та розвитку особистості дитини є її

допущеність до різноманітних видів діяльності через організацію тимчасових оздоровчих закладів, які вдало об'єднують оздоровчу і виховну роботу. У контексті чинного законодавства дитячий заклад оздоровлення та відпочинку розглядають як постійно або тимчасово діючий, спеціально організований або пристосований заклад, призначений для оздоровлення та відпочинку дітей відповідно до державних соціальних стандартів надання послуг з оздоровлення та відпочинку. Дитячі заклади оздоровлення та відпочинку оперативіно реагують на зміни, надають дітям і підліткам широкі можливості для набуття соціального досвіду, розширюють різнобічний спектр міжособистісних стосунків, задовольняють потреби й інтереси різновікових груп дітей, розвивають творче мислення, передбачають активну взаємодію та співпрацю дорослих і дітей, виховують національну свідомість й гідність, формуючи особистісні риси громадянина України. Аналіз вітчизняного досвіду дозволив встановити, що дитячі заклади оздоровлення та відпочинку застосовують у своїй діяльності різновид технологічних підходів для надання послуг з оздоровлення та відпочинку дітям і підліткам. Типізація літніх дитячих закладів оздоровлення та відпочинку в Україні підпорядкована таким двом напрямкам функціонування: дитячі заклади оздоровлення, дитячі заклади відпочинку.

2. На відміну від вітчизняних закладів оздоровлення та відпочинку в зарубіжних країнах відсутня чітко сформована типізація літніх закладів: вони можуть бути релігійними, денними, скаутськими, для дітей з фізичними вадами, для дітей з розумовими вадами, осельними чи напівосельними, спеціалізованими, екскурсійно-ігровими, санаторними тощо. Дослідження світових тенденцій і узагальнення зарубіжного досвіду щодо оздоровлення та відпочинку дітей і підлітків в умовах функціонування дитячих закладів в Англії, США, Німеччині, Швейцарії, Греції, Болгарії, Угорщині, Росії сприяло виявленню вагомих ідей, які можна запроваджувати в діяльності сучасних дитячих оздоровчих закладів: поєднання ідей скаутського руху, який увібрав у себе вже існуючі тенденції та досвід дитячих і молодіжних організацій із загальногромадянськими ідеями, що ґрунтуються на розумінні свого громадянства, устрою суспільства, своїх обов'язків, національного гімну, символів країни; оволодіння навичками з туртехніки, організації харчування, з фізичної підготовки; збереження бадьорості духу в тяжких ситуаціях; задоволення потреб особистості в самореалізації - розвиток інтересів, схильностей, здібностей та розумна їх організація; пошук та підтримка юних талантів; професійне самовизначення. Найбільш доцільними є різновид підходів до оздоровлення та відпочинку, оновлення змісту та методів щодо діяльності дитячого закладу; використання різних траєкторій накопичених розробок і творче їх впровадження; доступність інформації міжнародного рівня; розробка та впровадження цільових програм, а також забезпечення соціального захисту дитинства й реалізація права на повноцінне оздоровлення та відпочинок.

3. Визначено й обґрунтовано відповідно до історико-педагогічного аналізу історичні періоди розвитку системи оздоровлення та відпочинку дітей і

підлітків у XX столітті, які розкривають динаміку соціально-політичного розвитку країни в 20-90-х роках XX століття' й відображають концептуальні підходи та нормативно-правове регулювання розвитку процесу оздоровлення та відпочинку дітей і підлітків. До означених періодів віднесено: зародження дитячого оздоровлення та відпочинку (1917-1924); становлення піонерських таборів як однієї з форм відпочинку учнівської молоді (1924-1953); період інтенсивної діяльності піонерських таборів (1953-1964); період максимального підйому дитячого оздоровлення (1964-1985); перехідний період (1985-1991). У такий спосіб формувалось нормативно-правове забезпечення оздоровлення та відпочинку підростаючого покоління.

4. Охарактеризовано основні аспекти нормативно-правового регулювання відпочинку та оздоровлення дітей і підлітків в Україні: змістовий та фінансовий, визначено напрями їх діяльності (організаційний, ключовий, фінансово-господарський, контролювальний, звітний). Показано, що нормативно-правова база сфери оздоровлення та відпочинку спрямована передусім на створення оптимальних умов для безпечного та ефективного перебування суб'єктів оздоровчо-виховного процесу в дитячому закладі оздоровлення та відпочинку, що в подальшому сприятиме зміцненню фізичного та психічного здоров'я дітей і підлітків Української держави, забезпечить збереження та розвиток мережі державних комунальних позашкільних закладів без права їх перепрофілювання, перепідпорядкування, злиття, закриття, передачі приміщень, обладнання, техніки в оренду. Зроблено висновок, що кількісні показники дитячого закладу в регіонах України значно зросли за рахунок розширення мережі дитячих закладів, які функціонують у літній період на базі загальноосвітніх шкіл, закладів культури, охорони здоров'я, фізичної культури та спорту і забезпечують догляд за дітьми й підлітками, їх повноцінне дозвілля, виховний процес і розвиток творчих здібностей та інтересів вихованців (такі заклади називають "таборами на асфальті", оскільки вони знаходяться в зоні розташування того чи іншого міста, а їх мешканці відпочивають у приміщеннях вищезазначених закладів).

5. Обґрунтовано концепцію проектування діяльності дитячого закладу оздоровлення та відпочинку, спрямовану на забезпечення системної цілісності та органічної єдності оздоровлення та відпочинку. Концепція враховує мету, пріоритетні завдання, функції та принципи життєдіяльності дитячого закладу оздоровлення та відпочинку, зміст та форми організації оздоровчо-виховного процесу. Розроблено технологію проектування діяльності дитячого закладу оздоровлення та відпочинку, яка відображає загальні та специфічні особливості функціонування дитячого закладу. Теорія і практика проектування діяльності дитячого закладу оздоровлення та відпочинку побудована на органічній єдності й структурній цілісності трьох компонентів: виховного, оздоровчого та соціально-психологічного. Виховний компонент діяльності дитячого закладу оздоровлення та відпочинку відображає перспективне й поточне планування оздоровчо-виховного процесу за чітко окресленими напрямками виховної діяльності в контексті нормативно-правового регулювання. Оздоровчий

компонент діяльності дитячого закладу оздоровлення та відпочинку відображає необхідність інтегрованого та диференційованого підходів до організації фізкультурно-оздоровчої, спортивно-масової та туристсько-краєзнавчої роботи, створення безпечних умов для оздоровлення та відпочинку суб'єктів оздоровчо-виховного процесу. Соціально-психологічний компонент враховує необхідність набуття дитиною соціального досвіду та дослідження закономірностей психічного розвитку дитини.

6. Організаційно-педагогічні умови діяльності дитячого закладу оздоровлення та відпочинку відображають змістові особливості усіх компонентів (виховного, оздоровчого, соціально-психологічного) відповідно до методологічних, загальнопедагогічних і дидактичних принципів педагогічної проектної діяльності.

Доведено, що реалізація виховного компонента діяльності дитячого закладу оздоровлення та відпочинку забезпечуватиметься за умов, коли будуть враховуватися здобутки передової наукової думки, планування забезпечуватиме єдність мети і завдань діяльності; будуть братися до уваги специфічні особливості оздоровчо-виховного процесу та вікові особливості дітей і підлітків; коли паралельно будуть формуватися й розвиватися психологічні риси особистості та її соціально ціннісні якості. Реалізація оздоровчого компонента діяльності дитячого закладу оздоровлення та відпочинку набуватиме ефективності за умов застосування диференційованого та інтегрованого підходів до фізкультурно-оздоровчої, спортивно-масової та туристсько-краєзнавчої діяльності та організації безпечної життєдіяльності усіх суб'єктів оздоровчо-виховного процесу дитячого закладу оздоровлення та відпочинку. Реалізація соціально-психологічного компонента діяльності дитячого закладу оздоровлення та відпочинку забезпечуватиметься за умов урахування індивідуального розвитку особистості, підвищення її творчого потенціалу, накопичення соціального досвіду.

Етапи проектування діяльності дитячого закладу оздоровлення та відпочинку передбачають: підготовку необхідного переліку актів, договорів, дозволів, висновків, що передують відкриттю дитячого закладу оздоровлення та відпочинку; професійну підготовку педагогічних кадрів (оволодіння методикою організації життя дітей різного віку в умовах самостійного набуття досвіду, оволодіння професійно-педагогічними знаннями, навичками збагачення соціального досвіду); створення в кожному структурному підрозділі умов праці відповідно до нормативно-правових актів; формування необхідної бази знань із проблем дотримання санітарних правил, норм, інструктажів з охорони праці та безпеки життєдіяльності - організаційний етап; диференційований підхід до відпочинку дітей (врахування віку дитини, фізичного навантаження та її рухової активності); збереження здоров'я дітей і підлітків та врахування їх запитів; розробку оптимальних можливостей та органічної єдності процесів оздоровлення та відпочинку; гармонійний розвиток організму дітей і підлітків у тісному зв'язку процесів оздоровлення, відпочинку та виховання; підбиття підсумків оздоровчо-виховного процесу дитячого

закладу та підготовки статистичних звітів; визначення перспективних шляхів подальшого розвитку функціонування дитячого закладу оздоровлення та відпочинку - основний етап.

7. Критерії ефективності діяльності дитячого закладу оздоровлення та відпочинку (дофункціональний та функціональний) мають показники, які визначають їх зміст. До таких показників належать: організація наукової, науково-методичної, дослідної роботи педагогічних працівників; впровадження інноваційних технологій в оздоровчо-виховний процес; реалізація завдань оздоровчо-виховних програм; створення умов для забезпечення прав і свобод суб'єктів оздоровчо-виховного процесу; забезпечення соціальної підтримки дітей-сиріт, дітей із малозабезпечених сімей та інших вихованців із спеціально вразливих категорій; дотримання режиму дня в дитячому закладі; рівень фізичного виховання (фізкультурно-оздоровчі заходи, спортивно-масова та туристсько-краєзнавча робота) в дитячому закладі; забезпечення необхідних умов з охорони праці та безпеки життєдіяльності суб'єктів оздоровчо-виховного процесу; забезпечення умов для фізичного розвитку, зміцнення здоров'я дітей і підлітків; визначення пріоритетних напрямів виховної діяльності дитячого закладу оздоровлення та відпочинку; відповідність перспективного (поточного) планування меті та завданням дитячого закладу, фактичне їх виконання; ступінь впливу закладу оздоровлення та відпочинку на всебічний розвиток вихованців та підготовку їх до самостійного життя; якість виховного процесу, побудова його на засадах гуманізму, демократизму та особистої орієнтації; задоволення потреб вихованців в організації різних форм дозвілля; співпраця дитячого закладу оздоровлення та відпочинку з батьками і громадськістю; рівень здійснення соціально-психологічної діагностики; здійснення корекційно-відновлювальної та розвивальної роботи; рівень соціальної адаптації вихованців дитячого закладу оздоровлення та відпочинку;

8. Розроблено і впроваджено змістове і методичне забезпечення щодо ефективної діяльності як дитячих закладів оздоровлення, так і дитячих закладів відпочинку: навчальний посібник "Проектування діяльності дитячого оздоровчого закладу: охорона праці та безпека життєдіяльності", навчально-методичний комплекс із дисциплін "Педагогіка", "Педагогічна психологія", який містить паперовий (робоча програма, робочий зошит, тести, методичні рекомендації) і комп'ютерний (автоматизовані тести для контролю знань майбутніх педагогів з навчальних модулів, презентації лекційних занять) варіанти. Розроблено методичні матеріали для дітей (диспути, дискусії, рольові ігри, різноманітні консультації, обговорення проблемних ситуацій "Моє Я") та батьків (індивідуальні консультації "Заіштуйте-відповідаємо", уроки-практикуми "Моє спілкування з дитиною", "Увага! Конфлікт", рольові ігри, обговорення проблемних ситуацій "Моє Я і Я моєї дитини").

Проведене дослідження не вичерпує всіх проблем системи оздоровлення відпочинку та оздоровлення дітей і підлітків в умовах функціонування дитячого закладу. До перспективних напрямів подальшого дослідження

віднесено: підготовка вожатих, вихователів, керівників гуртків та спортивних секцій для роботи в дитячих закладах оздоровлення та відпочинку; узгодження системи середньої освіти з діючою системою оздоровлення та відпочинку в дитячих закладах; організація оздоровчо-виховного процесу за визначеними напрямками виховної діяльності; соціально-психологічна підтримка суб'єктів оздоровчо-виховного процесу; особливості ведення Державного реєстру дитячих закладів оздоровлення та відпочинку; дослідження сучасного стану організаційно-виховної діяльності дитячих закладів оздоровлення та дитячих закладів відпочинку.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Монографія:

1. Наказний М. О. Проектування діяльності дитячого закладу оздоровлення та відпочинку: теорія і технологія: монографія / М. О. Наказний / за ред. С. О. Сисоевої. - Дніпропетровськ : Інновація, 2010. - 476 с.

Навчальні та методичні посібники:

2. Наказний М. О. Проектування діяльності дитячого оздоровчого закладу: охорона праці та безпека життєдіяльності: навч.-метод. посіб. / М. О. Наказний. - Дніпропетровськ : Інновація, 2008. - 260 с.

3. Наказний М. О. Методичні рекомендації з організації та проведення педагогічної практики / [уклад. М. О. Наказний]. - Дніпродзержинськ : ДДТУ, 2005.-20 с.

Програми:

4. Наказний М. О. Робоча програма з дисципліни "Педагогіка" для напрямку 6. 030101 "Соціологія". - Дніпродзержинськ: ДДТУ, 2010. - 18 с.

5. Наказний М. О. Робоча програма з дисципліни "Педагогічна психологія" для напрямку 6.030101 "Соціологія". - Дніпродзержинськ : ДДТУ, 2010. - 19 с.

Статті в наукових журналах, збірниках наукових праць:

6. Наказний М. О. Ведення обліку та розслідування нещасних випадків з працівниками, дітьми і підлітками в дитячому оздоровчому закладі / М. О. Наказний // Педагогіка і психологія формування творчої особистості : проблеми і пошуки : зб. наук. пр. / Запорізький обл. ін-т післядипломної пед. освіти. - Запоріжжя, 2007. - № 44. - С. 287-296.

7. Наказний М. О. Відображення сучасного стану оздоровлення дітей в Україні наприкінці ХХ - початку ХХІ століття / М. О. Наказний // Проблеми сучасності : культура, мистецтво, педагогіка : зб. наук. пр. / Луганський держ. ін-т культури і мистецтв. - Луганськ, 2008. - № 11. - С. 25-40.

8. Наказний М. О. Вплив відпочинку в дитячому оздоровчому закладі на здоров'я підлітків : фізіологічний аспект / М. О. Наказний // Педагогіка і психологія професійної освіти. - 2008. - № 4. - С. 268-276.

9. Наказний М. О. Дитячий оздоровчий заклад очима сучасних дослідників / М. О. Наказний // Науковий вісник Південноукраїнського державного педагогічного університету ім. К. Д. Ушинського : зб. наук. пр. - Одеса, 2008. - С. 60-66.

10. Наказний М. О. Зміни в організації оздоровчо-виховної діяльності піонерських таборів у 50-90-х роках ХХ століття / М. О. Наказний // Педагогіка і психологія формування творчої особистості: проблеми і пошуки : зб. наук. пр. / Запорізький обл. ін-т післядипломної пед. освіти. - Запоріжжя, 2009. - № 54. - С. 321-330.

11. Наказний М. О. Змістові напрями нормативно-правового регулювання відпочинку та оздоровлення дітей і підлітків в Україні: фінансово-господарський, контролюючий, звітний / М. О. Наказний // Науковий вісник Південноукраїнського державного педагогічного університету ім. К. Д. Ушинського. - Одеса, 2009. - № 1/2.-С. 311-319.

12. Наказний М. О. Змістовні напрями оздоровчо-вихованого процесу у дитячому оздоровчому закладі / М. О. Наказний // Педагогіка вищої та середньої школи: зб. наук. пр. / Криворізький держ. пед. ун-т. - Кривий Ріг, 2008. - № 23. - С. 106-120.

13. Наказний М. О. Концепція проектування діяльності дитячого оздоровчого закладу : мета і завдання / М. О. Наказний // Наукові праці. Сер. "Педагогіка, психологія і соціологія" / Донецький над. техн. ун-т - Донецьк, 2009. - Вил. 3 (145). -С. 248-253.

14. Наказний М. О. Критерії ефективності впровадження технології проектування дитячого оздоровчого закладу / М. О. Наказний // Вища освіта України в контексті інтеграції до європейського освітнього простору / Інститут вищої освіти АПН України, 2009. - Додаток 4, т. V (17). - С. 492-504.

15. Наказний М. О. Методологічні принципи педагогічної проектної діяльності / М. О. Наказний // Педагогічний процес : теорія і практика : зб. наук. пр. / Благод. фонд ім. А. С. Макаренка. - К., 2009. - Вил. 4 - С. 98-110.

16. Наказний М. О. Напрями нормативно-правового регулювання відпочинку та оздоровлення дітей і підлітків в Україні : організаційний, змістовний / М. О. Наказний // Науковий вісник Південноукраїнського державного педагогічного університету ім. К. Д. Ушинського. - Одеса, 2009. - № 1/2. - С. 286-296.

17. Наказний М. О. Нормативно-правова база з питань охорони праці та безпеки життєдіяльності дітей і підлітків та працівників дитячого оздоровчого закладу / М. О. Наказний // Педагогіка і психологія формування творчої особистості : проблеми і пошуки : зб. наук. пр. / Запорізький обл. ін-т післядипломної пед. освіти. - Запоріжжя, 2007. - № 45. - С. 266-273.

18. Наказний М. О. Обґрунтування історичних періодів розвитку системи оздоровлення та відпочинку дітей і підлітків у ХХ столітті / М. О. Наказний // Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка. Педагогічні науки. - 2010. - Черв. (№ 12). - С. 224-232.

19. Наказний М. О. Оздоровлення дітей і підлітків в умовах дитячого оздоровчого закладу в Україні : правове регулювання / М. О. Наказний // Неперервна професійна освіта : теорія і практика. - 2008. - № 1. - С. 168-175.

20. Наказний М. О. Організація оздоровчо-виховної діяльності в піонерських таборах 1917-1953 роках / М. О. Наказний // Педагогіка і

психологія формування творчої особистості: проблеми і пошуки: зб. наук. пр. / Запорізький обл. ін-т післядипломної пед. освіти. - Запоріжжя, 2009. - № 53. - С. 250-259.

21. Наказний М. О. Організація харчування дітей і підлітків в умовах функціонування дитячого оздоровчого закладу / М. О. Наказний // Питання професійної підготовки фахівців у сучасних педагогічних дослідженнях : зб. наук. пр. / [за ред. Г. Є. Гребенюка]. - Харків, 2007. - С. 133-146.

22. Наказний М. О. Основні етапи організації санітарно-епідеміологічного нагляду за літніми оздоровчими закладами / М. О. Наказний // Педагогічні засади сучасної професійної підготовки у вищих навчальних закладах : зб. наук. пр. / [за ред. Г.Є. Гребенюка]. - Харків, 2006. - С. 124-136.

23. Наказний М. О. Основні принципи управлінської діяльності медичного персоналу в дитячому оздоровчому таборі / М. О. Наказний // Педагогіка і психологія формування творчої особистості: проблеми і пошуки : зб. наук. пр. / Запорізький обл. ін-т післядипломної пед. освіти. - Запоріжжя, 2007. - № 42. - С. 281-288.

24. Наказний М. О. Педагогічна проектна діяльність як перспективна освітня технологія нового століття / М. О. Наказний // До проблем формування професійно значущих якостей фахівця : зб. наук. пр. / [за ред. Г. Є. Гребенюка]. - Харків, 2008. - С. 129-142.

25. Наказний М. О. Проектна діяльність як форма організації наукового знання учнівської молоді. / М. О. Наказний // Педагогічний процес : теорія і практика : зб. наук. пр. / Благод. фонд ім. А. С. Макаренка. - К., 2009. - Вип. 1. - С. 120-131.

26. Наказний М. О. Порівняльний аналіз діяльності дитячих оздоровчих закладів: Україна - країни зарубіжжя / М. О. Наказний // Педагогічні умови формування професійної спрямованості майбутніх фахівців : зб. наук. пр. / [за ред. Г. Є. Гребенюка]. - Харків, 2007. - С. 95-104.

27. Наказний М. О. Поширення методу проектування у системах освіти різних країн / М. О. Наказний // Педагогіка і психологія формування творчої особистості: проблеми і пошуки : зб. наук. пр. / Запорізький обл. ін-т післядипломної пед. освіти. - Запоріжжя, 2008. - № 50. - С. 285-292.

28. Наказний М. О. Правове регулювання відпочинку та оздоровлення дітей і підлітків в умовах функціонування дитячих оздоровчих закладів в Україні кінця ХХ століття / М. О. Наказний // Актуальні проблеми психології: [зб. наук. пр.] / Ін-т психології ім. Г. С. Костюка. - К. ; Миколаїв, 2008. - Т. 7, Вип. 17. - С. 129-134.

29. Наказний М. О. Правове регулювання оздоровлення дітей в Україні / М. О. Наказний // Наука і освіта. - 2007. - № 3. - С. 96-100.

30. Наказний М. О. Про деякі аспекти організації харчування в умовах функціонування дитячого оздоровчого закладу : аспект вимогливості / М. О. Наказний // Професійна педагогічна підготовка - вимоги сьогодення : зб. наук. пр. / [за ред. Г. Є. Гребенюка]. - Харків, 2007. - С. 106-113.

31. Наказний М. О. Провідні методологічні принципи навчальної діяльності / М. О. Наказний // Вища освіта України в контексті інтеграції до європейського освітнього простору / Інститут вищої освіти АПН України. - 2008. - Дод. Т. III (10). - С. 349-358.

32. Наказний М. О. Професійна підготовка обслуговуючого персоналу харчоблоку в умовах функціонування дитячого оздоровчого закладу / М. О. Наказний // Наша школа. - 2007. - № 2. - С. 18-22.

33. Наказний М. О. Регулювання нормативно-правових відносин дітей і підлітків в умовах функціонування дитячого оздоровчого закладу : правовий чинник / М. О. Наказний // Директор школи, ліцею, гімназії. - 2008. - № 2. - С. 60-66.

34. Наказний М. О. Рекомендаційний та науково-методичний напрями дослідження діяльності дитячого оздоровчого закладу / М. О. Наказний // Молодь і ринок. - 2009. - № 1 (48). - С. 62-67.

35. Наказний М. О. Розвиток особистості дитини в умовах функціонування дитячого оздоровчого закладу: психологічний аспект / М. О. Наказний // Педагогіка і психологія професійної освіти. - 2008. - № 6. - С. 119-132.

36. Наказний М. О. Розвиток творчих здібностей особистості в контексті педагогічної діяльності / М. О. Наказний // Молодь і ринок. - 2009. - № 10 (57). - С. 46-52.

37. Наказний М. О. Система управління охороною праці в умовах функціонування дитячого оздоровчого закладу / М. О. Наказний // Пошуки важелів підвищення якості вищої освіти : зб. наук. пр. / [за ред. Г. Є. Гребенюка]. - Харків, 2008. - С. 177-191.

38. Наказний М. О. Ставлення учнівської молоді до літнього відпочинку в умовах функціонування дитячого оздоровчого закладу : педагогічний аспект / М. О. Наказний // Молодь і ринок. - 2008. - № 3 (38). - С. 76-82.

39. Наказний М. О. Створення безпечних умов оздоровлення та відпочинку дітей і підлітків у позашкільному закладі освіти / М. О. Наказний // Педагогічний процес : теорія і практика : зб. наук. пр. / Благод. фонд ім. А. С. Макаренка. - К. : ЕКМО, 2008. - Вип. 3. - С. 107-116.

40. Наказний М. О. Технологія контролю знань з охорони праці в умовах дитячого оздоровчого закладу / М. О. Наказний // Неперервна професійна освіта: теорія і практика. - 2007. - Вип. IIMV. - С. 110-116.

Статті і тези в збірках наукових конференцій:

41. Наказний М. О. Підготовка педагога до проектування діяльності дитячого оздоровчого закладу / М. О. Наказний // Неперервна педагогічна освіта : сучасні парадигми та технології їх реалізації : матеріали виїзного засідання наук, школи з проблем творчості і технологій у неперервній проф. освіті / за ред. С. О. Сисоевої. - К. ; Хмельницький, 2009. - С. 223-241.

42. Наказний М. О. Психологія управління: суть і зміст управління / М. О. Наказний // Гуманітарна освіта та виховання у вищому технічному навчальному закладі: матеріали I Всеукр. наук.-практ. конф., 4-6 жовт. 2006 р. - Дніпродзержинськ, 2006. - С. 67-68.

43. Наказний М. О. Основні етапи управління процесами організації колективної творчої справи / М. О. Наказний // Гуманітарна освіта та виховання у вищому технічному навчальному закладі : матеріали II Всеукр. наук.-практ. конф., 6-7 жовт. 2008 р. - Дніпродзержинськ, 2008. - С. 75-76.

44. Наказний М. О. Педагогічні засади організації діяльності дитячого оздоровчого закладу / М. О. Наказний // Педагогічна майстерність в освітньо-виховних системах : теорія і практика : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. - К., 2008. - С.19.

45. Наказний М. О. Проектування управлінської діяльності в умовах функціонування дитячого оздоровчого закладу / М. О. Наказний // Управління в освіті : матеріали IV Міжнар. наук-практ. конф., 23-24 квіт. 2009 р. - Львів, 2009. - С. 175-176.

46. Наказний М. О. Результативність моделі технології проектування діяльності дитячого оздоровчого закладу / М. О. Наказний // Професіоналізм педагога в контексті європейського вибору України : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф., 22-23 верес. 2009 р. - Ялта, 2009. - С. 124-126.

47. Наказний М. О. Самостійна робота як форма організації та підготовки майбутніх педагогів для дитячого оздоровчого закладу / М. О. Наказний // Самостійна робота студентів : соціологічний і психолого-педагогічний аспекти : матеріали Міжнар. наук-практ. конф., 23 квіт. 2007 р. - Дніпропетровськ, 2007. - С.216-219.

АНОТАЦІЇ

Наказний М. О. Теорія і практика проектування діяльності дитячого закладу оздоровлення та відпочинку. - Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора педагогічних наук за спеціальністю 13.00.07 - Теорія та методика виховання. - Інститут проблем виховання НАПН України, Київ, 2011.

Дисертаційне дослідження присвячено теорії і практиці проектування діяльності дитячого оздоровчого закладу. Проаналізовано базові положення та дефініції дослідження, визначено принципи педагогічної проектної діяльності, розглянуто проблеми організації оздоровлення та відпочинку дітей і підлітків у межах вітчизняної педагогічної теорії та почасти зарубіжної; визначено історичні періоди розвитку системи оздоровлення та відпочинку дітей і підлітків, проаналізовано динаміку змін в організації оздоровчо-виховної діяльності у XX столітті; схарактеризовано мережу дитячих закладів оздоровлення та відпочинку й основні підходи до нормативно-правового регулювання в галузі позашкільної освіти кінця XX - початку XXI століття, здійснено аналіз сучасного стану діяльності в дитячих закладах оздоровлення та відпочинку.

У дисертаційному дослідженні розроблено й теоретично обґрунтовано концепцію і технологію проектування діяльності дитячого закладу оздоровлення та відпочинку, виявлено педагогічні умови та етапи проектування

діяльності дитячого закладу в контексті здоров'язбережувальних технологій, визначено критерії ефективності діяльності дитячого закладу оздоровлення та відпочинку та чинники, що розкривають їх зміст.

Ключові слова: дитячий заклад оздоровлення та відпочинку, проектна діяльність, виховний компонент, оздоровчий компонент, соціально-педагогічний компонент, концепція, технологія проектування.

Наказний Н. А. Теория и практика проектирования деятельности детского учреждения оздоровления и отдыха. - Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени доктора педагогических наук по специальности 13.00.07 - Теория и методика воспитания. - Институт проблем воспитания НАПН Украины, Киев, 2011.

Диссертационное исследование посвящено теории и практике проектирования деятельности детского учреждения оздоровления и отдыха. Проанализированы основные положения исследования, определены принципы проектной педагогической деятельности (организационный, историко-педагогический, научный, принцип дифференциации, принцип педагогического творчества, принцип психолого-педагогического взаимодействия, принцип регулятивно-коррекционной деятельности, принцип непрерывного развития личности, принцип профессионального ориентирования, принцип оптимального учета интересов и потребностей ребенка); рассмотрены проблемы организации оздоровления и отдыха детей в отечественной педагогической теории и отчасти зарубежной; обоснованы исторические периоды развития системы оздоровления и отдыха детей в XX столетии (период возникновения системы детского оздоровления, отдыха детей и подростков; период становления пионерских лагерей как одной из форм оздоровления и отдыха детей, период интенсивной деятельности пионерских лагерей, период максимального подъема детского оздоровления и отдыха в условиях пионерских лагерей, переходный период). Проведен анализ нормативно-правового регулирования в системе внешкольного образования конца XX - начала XXI столетия (Конституции Украины, законов Украины, распоряжений Президента Украины, постановлений Кабинета Министров Украины, приказов Министерства образования и науки Украины, других подразделений, имеющих отношение к оздоровлению и отдыху детей), рассмотрено состояние системы оздоровления и отдыха детей в Украине на современном этапе.

В диссертационном исследовании обоснованы концептуальные подходы к проектированию деятельности детского учреждения оздоровления и отдыха, а именно: цели (образовательно-познавательная, развивающая, воспитательная, оздоровительная), приоритетные задания, функции жизнедеятельности (организационная, правовая, педагогическая, психологическая, валеологическая), принципы функционирования детского учреждения оздоровления и отдыха (принцип законодательного регулирования, принцип

организационно-исполнительской деятельности, принцип индивидуализации, принцип формирования лидерской активности, принцип коллективизма, принцип нетрадиционности, принцип коллективного творчества, принцип развлекательно-игровой деятельности, принцип психолого-педагогического взаимодействия, принцип гуманистической направленности оздоровительно-воспитательного процесса), формы организации оздоровительно-воспитательного процесса (индивидуальные, групповые, коллективные, массовые).

Оздоровительно-воспитательный процесс детского учреждения оздоровления и отдыха базируется на таких содержательных компонентах: воспитательном (отображает систему планирования работы в отряде и дружине, календарный план работы, план-сетку, планирование работы кружков и спортивных секций, педагогические наблюдения, основные направления воспитательной деятельности: гражданско-правовое, национально-патриотическое, родственно-семейное, организационное, развлекательное, творческое, художественно-эстетическое, экономическое и др.); оздоровительном (отражает дифференцированные подходы к физкультурно-оздоровительной, спортивно-массовой и туристическо-краеведческой работе, организацию полноценного питания, медико-гигиеническую и санитарно-эпидемиологическую подготовку субъектов оздоровительно-воспитательного процесса, обеспечение безопасных условий для оздоровления детей и подростков); социально-психологическом (отражает приобретение детьми и подростками социального опыта; исследование закономерностей психического развития личности, самопознания, самоутверждения; развитие адаптационных возможностей личности путем привлечения детей и подростков к активной творческой деятельности).

Определены этапы проектирования деятельности детского учреждения оздоровления и отдыха, выявлены условия реализации воспитательного компонента деятельности детского учреждения, рассмотрен процесс отбора форм и методов оздоровления детей в процессе отдыха, социально-психологическая деятельность субъектов детского учреждения оздоровления и отдыха. Организационно-педагогические условия реализации воспитательного компонента деятельности детского учреждения предполагают единство цели, заданий, функций, принципов, критериев, форм и содержания воспитательной работы. Показано, что планирование деятельности детского учреждения оздоровления и отдыха детей включает такие основные разделы: научно-методическую деятельность (общие вопросы, педагогические советы, семинары, практикумы, консилиумы, работа с родителями и детьми); информационное обеспечение оздоровительно-воспитательного процесса (распространение информации о деятельности детского учреждения, разработка статистической, информационной, маркетинговой базы данных, проведение рекламно-информационных мероприятий); руководство и контроль за функционированием детского учреждения оздоровления и отдыха, ведение необходимой документации. Организационно-педагогические условия

реализации оздоровительного компонента деятельности детского учреждения предполагают содержание направлений физкультурно-оздоровительной, спортивно-массовой и туристическо-краеведческой работы: определение влияния на организм детей физической культуры и спорта, укрепление здоровья и закаливание организма, развитие двигательных способностей в процессе игровой деятельности, физические занятия, формирование навыков ориентирования, расширение познавательных возможностей в природном окружении, воспитание наблюдательности, чувства ответственности, бережного отношения к природе. Организационно-педагогические условия реализации социально-психологического компонента деятельности детского учреждения предполагают изучение законов психического развития детей и подростков, исследование общих условий реализации личностного "Я" на уровне всех субъектов оздоровительно-воспитательного процесса, создание условий для индивидуального развития личности, приобретение социального опыта путем общения в условиях временного детского коллектива.

Определены критерии эффективности деятельности детского учреждения и отдыха (нефункциональный, функциональный), этапы и методика проведения педагогического эксперимента; проведен анализ результатов педагогического эксперимента.

Ключевые слова: детское учреждение оздоровления и отдыха, проектная деятельность, воспитательный компонент, оздоровительный компонент, социально-психологический компонент, концепция, технология проектирования.

Nakaznyi M. O. The Theory & Practice of Projecting the Children's Health and Recreation Establishment Activities. - Manuscript.

The dissertation for getting the doctor of pedagogical sciences scientific degree in specialty 13.00.07 - The Theory & Methods of Education. - The Institute of Adult Pedagogical Education APS of Ukraine, Kyiv, 2011.

The research of this dissertation is devoted to the theory of projecting the children's health establishment activities. The basic regulations & definitions of the research are analysed; the principles of pedagogical projecting activities are defined; the problems of organization of children & teen's rest and recreation in native & foreign pedagogical theory are taken into account; the historical periods of the development of the children's rest and recreation system in the XX century are defined. The flashback analysis of Ukrainian legal regulations in the field of extra-curricular activities is done; children & teen's rest and recreation conditions of nowadays in Ukraine at late XX & early XXI centuries are taken into consideration.

The dissertation deals with the conception of projecting of the activities the children's health establishment, the technological model & the stages of its introduction. The pedagogical conditions of introduction of such technological model are defined & grounded. The projecting of such activities is done due to the health-

caring technologies that provide children's and industrial traumatism. The effectiveness of integrative projecting of such technological model as children's health establishment is proved.

Key words: children's health and recreation establishment, projecting activities, organizational & educational activities, educational component, health-caring component, social & psychological component, conception, the technology of projecting.

Підписано до друку 26.01.2011 р. Формат 60x90/16.

Ум. друк. арк. 19. Обл.-вид. арк. 19.

Тираж 100. Зам. 20.

«Видавництво "Науковий світ"»®

Свідоцтво ДК № 249 від 16.11.2000 р.

м. Київ, вул. Боженка, 17, оф. 414.

200-87-13,200-87-15,050-525-88-77